O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2006-yil, 24-fevral • № 8 (3837)

Кёко НАКАЯМА:

ЎЗБЕК ХАЛҚИГА ҲУРМАТ-ЭҲТИРОМДАМАН

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Абдулла ОРИПОВга

Муҳтарам жаноб ОРИПОВ!

«Ўзбекистон сакураси» номли яқинда нашрдан чиққан китобимни Ўзбекистондаги 1999 йилдан 2002 йилга қадар элчи сифатидаги ҳаётим ва фаолиятим ҳақидаги хотираларим билан бирга Сизга йўллаш шарафига нойил бўлиб турибман.

Ушбу китоб менинг фаолиятим мобайнида ўзбек халқининг каминага кўрсатган ҳурмат-эҳтироми ва хайрихоҳлигига миннатдорлигим ифодаси сифатида ёзилган ва Сиз у билан танишиб чиқсангиз ўзимни ғоят бахтиёр ҳис қилган бўлур эдим.

Япон — ўзбек дўстлигининг янада мустаҳкамланиши ва Ўзбекистон Республикасининг янада гуллабяшнаши билан бир қаторда Сизга мустаҳкам соғлик-саломатлик ва фаолиятингизда улкан ютуқлар тилаб қоламан.

Кёко НАКАЯМА,
Японияниng Ўзбекистон Республикасидаги собиқ элчиси

Япониянинг Ўзбекистондаги собиқ элчиси Кёко Накаяманинг «Ўзбекистон сакураси» китоби (КТС Марказий нашриёти, Токио, 2005 йил) етти бобдан иборат бўлиб, унда муаллиф ўзининг 1999 йилнинг августидан 2002 йилнинг июлига қадар Ўзбекистондаги фаолияти хусусида ҳикоя қилади.

Китоб япон жамоатчилигига Ўзбекистон ҳақида холис ва батафсил маълумот бериш мақсадида ёзилаётганини назарда тутган ҳолда муаллиф мамлакатимизнинг Марказий Осиё минтақасидаги ўрни ва нуфузи, аҳолисининг миллий ва этник таркиби, ўзбек халқининг меъморий обидалари, ўзига хос хусусиятлари, япон маданияти билан муайян ўхшашликка эга бўлган бой маданияти ва менталитетини ёритишга алоҳида эътибор берган.

К.Накаяма ўзининг Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов билан илк учрашувини алоҳида меҳр ва иштиёқ билан ёдга олади. Муаллифнинг ёзишича, И.Каримов ғоят бандлигига қарамай ва белгиланган муддатлар билан чекланмай республикага келганининг саккизинчи кунида К.Накаямадан ишонч ёрлиғини қабул қилиб олади ва икки томонлама ҳамкорликни кучайтириш, минтақада тинчликни сақлаш ва тараққиётни таъминлаш масалалари бўйича томонларнинг нуқтаи назарларини яқинлаштиришнинг долзарб муаммолари юзасидан ишчанлик вазиятда суҳбатлашади. Бу суҳбат элчининг Ўзбекистонда бошланаётган фаолиятининг самарали ташкил этилишида катта омил бўлган.

К.Накаяманинг қайд этишича, у Президент билан учрашув асносида Марказий Осиё мамлакатларининг ҳозирги сиёсий ва иқтисодий аҳволи, Ўзбекистоннинг Афғонистонда тинчлик ва хавфсизликни таъминлашга қаратилган саъй-ҳаракатлари хусусида ғоят муҳим маълумотларга эга бўлган. Жумладан, Ислом Каримовнинг халқаро терроризм ва диний экстремизмга қарши курашишга доир қатъияти муаллифда катта таассурот қолдирган.

Президент таъкидладики, — деб ёзади муаллиф, — Ўзбекистон аҳолисининг 80 фоизини мусулмонлар ташкил этади. Аммо, афсуски, бир қатор ғоявий гуруҳлар, жумладан, Бен Ладеннинг издошлари исломий шиорлар остида исломнинг асл моҳиятига зид келувчи фаолият олиб бормоқдалар.

Шу муносабат билан муаллиф халқаро терроризм масалалари бўйича Ўзбекистоннинг позицияси хусусида холис ахборотлар тарқатишга алоҳида эътибор қаратади.

Президент И.А.Каримовнинг Қирғизистон жанубидаги Боткенда япон фуқароларининг асир олиниши билан боғлиқ воқеалар хусусида батафсил ҳикояси ва Афғонистон ҳамда Чеченистонда хавфсизлик ва осойишталикка раҳна солган айрим террористик гуруҳларнинг асл мақсадларини очиб кўрсатгани, муаллифнинг ёзишича, мазкур масалага нисбатан К.Накаяма муносабатининг шаклланишида асос бўлиб хизмат қилган.

1999 йилнинг февралида Тошкентда ва 2001 йилнинг сентябрида АҚШда содир этилган террористик ҳаракатларнинг сабабларини таҳлил қилар экан, К.Накаяма қайд этадики, «мазкур қўпорувчилик ҳаракатларини ташкил этиш усулларида автомашина ёхуд самолётнинг қўлланишидаги фарқдан қатъи назар, умуман, уларнинг ижрочилари ва ғоявий ташаббускорлари хатти-ҳаракатларида ўхшаш жиҳатлар кўзга ташланади».

Муаллиф, шунингдек, террористик гуруҳларнинг Тожикистон ва Қирғизистондаги фаолиятига ҳам тўхталиб ўтади.

К.Накаяма Япония ҳукуматининг тараққиётга расмий ёрдам йўналиши бўйича иқтисодий ҳамкорлигига Ўзбекистон раҳбариятининг юқори баҳосини алоҳида қайд этади.

К.Накаяма ўз китобининг айрим бобларини Ўзбекистонда амалга оширилаётган иқтисодий ислоҳотлар масалаларига бағишлаб, республика раҳбариятининг бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтишни амалга оширишга йўналтирилган сиёсатини қўллаб-қувватлашини маълум қилади. Шунингдек, Ўзбекистонда бой энергия заҳираларининг мавжудлиги ва Орол денгизи муаммоларини ижобий ҳал қилишнинг мақбул шаклини қидириш йўлида кўрилаётган чора-тадбирлар ҳақида ҳам фикр юритади.

Муаллиф Япониянинг Ўзбекистондаги элчихонасининг ўзаро фойдали япон — ўзбек маданий ва инсонпарварлик ҳамкорлиги, шу билан бирга, Япония ҳукуматининг таълим соҳасидаги дастурини амалга оширишга йўналтирилган фаолияти хусусида ҳикоя қилади.

Президент И.А.Каримов билан бир неча учрашувлари асносида К.Накаяма «Ўзбекистондаги вазиятни тўла тушуниб етиш учун ўзбек жамоатчилиги вакиллари билан учрашувлар ва суҳбатлар уюштириш чоғида икки халқ менталитетидаги ўхшашликларга асосланган ҳолда бу масалага «оддий японнинг дунёқараши» призмаси орқали ёндашиш керак» деган хулосага келади.

К.Накаяма республиканинг турли бурчакларига кўп маротаба қилган сафарлари, маҳаллий ҳокимият вакиллари ҳамда оддий кишилар билан учрашувлари, шу билан бирга, Ўзбекистоннинг тарихий-маданий ёдгорликларини томоша қилишдан олган ўз таассуротлари хусусида ҳам батафсил ҳикоя қилади.

Шу муносабат билан китобда япон жамоатчилигини ўзбек халқининг турмуш тарзи билан таништиришга алоҳида ўрин ажратилган. Хусусан, ёши улуғларга эҳтиром кўрсатиш, байрамлар, турли хил мусиқий тадбирлар уюштириш ва миллий таомлар тайёрлашнинг асрий тажрибаси қарор топган маҳалла ҳақида атрофлича маълумот берилган.

Ўзбекистон худудига собиқ ҳарбий асирлар сифатида келтирилган япон фуқаролари дафн этилган жойларга ўзбек халқининг эъзозли муносабатини муаллиф зўр мамнуният билан ҳикоя қилади. К.Накаяма қайд этадики, «Иккинчи жаҳон урушидан кейин Ўзбекистонга жами йигирма беш мингга яқин япон фуқаролари мажбуран олиб келинган бўлиб, улар оғир ишларга, жумладан, каналлар, ГЭСлар қурилишига жалб этилган. Бу иншоотлар 1966 йилги зилзилага ҳам дош берган.

Собиқ асирлардан саккиз юз нафари Ўзбекистон тупроғида дафн этилган. Муаллифнинг хабар беришича, Япония ҳукумати ва япон жамоатчилиги Ўзбекистон ҳукуматининг собиқ асирлар дафн этилган жойларни обод қилишга қаратилган тадбирларини, хусусан, ўзбек ва япон халқлари ўртасидаги дўстлик ва ўзаро ҳамкорлик тимсоли сифатида бу жойларга сакура дарахтлари ўтқазилганини юксак баҳолаган.

Япониядан Ўзбекистонга бир минг уч юз туп сакура кўчатлари келтирилган бўлиб, улар республиканинг турли жамоат жойларида ўтқазилган. Шу муносабат билан муаллиф умид билдирадики, яқин келажакда икки мамлакат жамоатчилиги вакиллари, худди Японияда бўлганидек, Тошкентда ҳам «сакуранинг гуллаган шохлари остида турли маросимлар, дўстона учрашувлар ўтказадилар».

БИНАФША

ЗУЛФИЯ

Қаҳратонда ерга тўшалганда қор,
Менинг кўнглим тусаб қолар бинафша.
Дилим таг-тагидан эрка бир виқор,
Ўрар чирмовиқдай хушбўй бир нашъа.

Энг хушрўй, энг кўркам гулларнинг атрин
На бўй, на ҳуснига этолмам қиёс,
Беқиёсдир ҳушни элитган баҳри,
Тун ёстиқда сўлган бинафшага хос.

Шу ҳузурни қўмсаб, қутурган қишда
Думбул баҳорларни нигоҳим излаб...
Гоҳ-гоҳ бугунимиз эмас, ўтмишдан
Иссиқ нафасларни излаймиз бизлар.

Хаёл чаманида бўй чўзиб ўтлар,
Чўлда ел ва нурда лолалар балқар.
Кўклам шарпасидан синиб сукутлар,
Тарновдан, ариқдан сув бўлиб оқар.

Ниҳоят, маъсумам — жажжи бинафша
Сафсарранг гулханин сочар ийманиб,
Ўнгир, ариқ бўйин тутади нашъа,
У буюк борлиққа боқар жилмайиб.

«Салом!» — дейман халқ бинафшасига, —
Сенсиз кўнгил боғим қоларди ғариб!
...Ҳеч маст бўлганмисиз соф нашъасига,
Бошин хиёл эгиб турса жилмайиб?..

ТЕАТР ФИДОЙИЛИКНИ ТАЛАБ ЭТАДИ

Мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган қирққа яқин театрлар ўтган йили томошабинларга 200га яқин янги саҳна асарларини тақдим этдилар. Санъат институтини муваффақиятли тугаллаган ўндан ортиқ ёш истеъдодли режиссёрлар вилоят театрларида фаолият бошладилар. Шубҳасиз, бу ҳолат ижодий жамоалар фаолиятига янгича йўналиш, имкониятлар олиб киради.

Республикамиз театр жамоалари йил давомида қатор хорижий давлатларда маҳоратларини намойиш этдилар, мамлакатимизда чет эл театрлари, таниқли актёр ва режиссёрларнинг ижодий сафари бўлиб ўтди. Хуллас, пойтахт театрларида ҳам, вилоятлардаги жамоаларда ҳам, сезиларли ижобий натижалар кўзга ташланмоқда. Оперетта театри, Наби Абдураҳмонов, Олимжон Салимов каби режиссёрлар бошчилик қилаётган ижодий жамоаларнинг фаолияти тўғрисида ҳам ижобий фикр билдириш мумкин.

Албатта, ютуқлар қаторида мавжуд камчиликлардан ҳам кўз юмиб бўлмайди. Аввало, аксарият вилоят театрлари раҳбарлари (бу баъзи пойтахт театрларига ҳам тааллуқли) мавжуд имкониятлардан етарлича фойдаланаётганлари йўқ. Бинобарин, бугунги кунда театр раҳбари фақат раҳбарлик билан чекланиб қолмасдан, менежерликдан ҳам хабардор бўлиши, ишбилармонлик қилиши талаб қилинади.

Ҳозирги кунда аксарият театрлар репертуарида тарихий мавзудаги асарлар, классиканинг ноёб дурдоналари ва кўпроқ комедия жанридаги спектакллар кўзга ташланмоқда. Замонавий асар яратишда, бугунги замондошимиз қиёфасини саҳнага олиб чиқишда ҳамон сусткашликка йўл қўйилмоқда.

Маданият ва спорт ишлари вазирлиги томонидан пойтахтдаги истеъдодли, кўзга кўринган режиссёрларни вилоятларга, вилоятлардаги иқтидорли режиссёрларни эса пойтахтга таклиф этиб, ўзаро ҳамкорлик алоқаларини мустаҳкамлаш, тажриба алмашиш ишларини йўлга қўйиш масаласи қўйилган эди. Афсуски, шу вақтга қадар бирорта вилоят театри пойтахтдан режиссёр таклиф этмади.

Шуниси ачинарлики, кўп ҳолларда театр жамоалари бир-бирларининг спектаклларини кўрмайдилар, ҳамкасблари фаолияти билан қизиқмайдилар, ўзаро фикр алмашишга интилмайдилар. Аксарият ҳолларда театр жамоалари яхши асар ёзилишини ва бу асарни драматург ўзи кўтариб келишини кутиб ўтиради. Бундай муносабатнинг вақти аллақачон ўтган. Бугун ишга янгича ёндашиш, изланиш керак. Кўпчилик бўлиб, ғоя асосида саҳна асарлари яратишни, ижодий ҳамкорликни жадал йўлга қўйишни даврнинг ўзи тақозо этмоқда.

Хуллас, бугунги кун театрлари директорлари, бош режиссёрлари ва ижодий жамоаларнинг олдида халқимиз, ёшларимизнинг маънавий камолоти йўлида, миллий театр санъати ривожи учун хизмат қилишдек муҳим вазифалар турибди.

Темурийлар тарихи давлат музейида республикамиз театрларининг раҳбарлари, ижодкорлар ва мутахассислар иштирокида ўтган йиғилишда ана шулар ҳақида фикрлашиб олинди. Йиғилишни «Ўзбектеатр» бирлашмаси бош директори Омон Ризаев олиб борди.

Самимий ижодий мулоқот тарзида ўтган мазкур йиғинда Ўзбекистон Маданият ва спорт ишлари вазири Алишер Азизхўжаев юқорида тилга олинган масалалар юзасидан атрофлича фикр-мулоҳаза билдирди, амалий таклифларини айтди. Театр санъати ўзбек маданиятининг кўзгуси эканига алоҳида урғу берди.

— Мен шуни ишонч билан айта оламанки, — деди вазир, — театрда фидойи инсонлар ишлайди. Ҳеч ким бу даргоҳга бойиб кетиш учун келмайди. Шу боисдан ҳам театрда ишлаб кетган кекса устозларнинг ҳам, бугун ишлаётганларнинг ҳам ҳурмат-иззатини ўрнига қўйишимиз лозим.

Ўз навбатида ижодкорлар ҳам зиммаларига юкланган залворли маънавий тарбия юкини ҳис этиб, фаолият юритишлари зарур. Ҳар бир драматург, режиссёр ва актёр давр билан бирга қадам ташламас экан, ўз-ўзидан сафдан четга чиқиб қолаверади. Бугун давр биздан ғоявий-бадиий баркамол асарлар талаб қиляпти. Бинобарин, саҳна санъатимизнинг обрўсизланишига йўл қўймаслигимиз керак.

Йиғилишда, шунингдек, Ёқуб Аҳмедов, Мансур Равшанов, Рустам Маъдиев, Баҳодир Жабборов, Одамбой Абдуллаев, Гулруҳ Нажидова, Дилфуза Раҳматуллаева каби санъаткорлар ва мутахассис олимлар ҳам муҳокама этилган масалалар юзасидан фикр-мулоҳазаларини баён этдилар.

МАҲОРАТГА БОШЛОВЧИ ЙЎЛ

Муҳарририга мактуб

Севимли «Адабиёт...» газетамизнинг аввалги сонида эълон қилинган «Навқирон давра» саҳифасини ўқиб беҳад мамнун бўлдик. Миллий матбуотимиз муаммолари ҳақида кўп гапириб кўп ёзамизу, бундай ташвишларнинг бирдан-бир чораси ёш ва иқтидорли журналист кадрларни саралаш ва уларнинг малакасини ошириш эканлигини тан олиб, шу йўлда амалий қадам қўйишга жазм қилавермаймиз.

Газета ҳузурида ташкил этилган «Маҳорат мактаби»ни шу маънода ҳар томонлама қўллаб-қувватлаймиз. Бугун бир саҳифада ўзларининг дастлабки ижод намуналарини кенг газетхонлар эътиборига ҳавола қилган ёш журналист сингилларимиз (Нима учун уларнинг орасида йигитлар йўқ?), ишонамизки, яқин келгусида журналистикамизнинг етакчи ва таниқли вакиллари даражасига кўтариладилар. Чунки улар олий ўқув юртида олаётган назарий билимларини бевосита амалиётда синовдан ўтказаяптилар, яъни ўзларини шогирд билиб, устозлар сабоғидан баҳра олаяптилар. Бу — ижод соҳасида маҳорат сари етакловчи энг тўғри ва синалган йўл ҳисобланади.

Хабарингиз бор, партиямиз бутун мамлакат бўйлаб барча соҳада «Устоз — отангдек улуғ» шиорини оммалаштиришга киришди. Зеро, «Миллий тикланиш» демократик партияси ёш авлоднинг мафкуравий-маънавий, миллий, касбий ва ахлоқий соғломлиги омилини устоз ва шогирдлик анъанасида кўрмоқда. Шу маънода «Маҳорат мактаби»нинг мақсад ва вазифалари партиямиз дастурида баён этилган устувор мақсад ва вазифаларга ҳамоҳангдир!

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» таҳририяти ҳузурида фаолият юритаётган «Маҳорат мактаби» тингловчиларига ижодий омадлар тилаймиз!

Хуршид ДЎСТМУҲАММАД,
Ўзбекистон «Миллий тикланиш» демократик партияси Марказий кенгаши раиси

ЎРИКЛАР НЕГА КАЛЛАКЛАНДИ?

Она сайёра — қўриқхона

Косонсойга курсдош дўстимдан хабар олгани борган эдим. У шаҳарнинг бир четида, Боираха деган адир ерда, боғ ҳовлида яшайди. Дўстим ишда экан. Бекор ўтирмай ташқарига чиқдим, маҳалланинг ягона кўчасидан қиблага қараб юрдим. Йўл четидаги бетон ариқда тип-тиниқ сув оқиб турибди. Икки ёндаги қиялик адирларда боғ ҳовлилар жойлашган. Нарироқдан «Самарқанд» ширкат хўжалигининг яйдоқ далалари бошланади. Кузнинг боши бўлиб, дов-дарахтлар ҳали яшил либосини ечмаган, кунлар иссиқ-илиқ. Ажойиб манзарадан, кенгликдан завқланиб бораётганимда боғ ҳовлилардан бирида бир неча туп каллакланган ўрикларга кўзим тушди. Беихтиёр тўхтаб қолдим. Боягги хуш кайфият ўрнини қандайдир маҳзунлик, маъюслик эгаллади. Мени кўриб турган экан шекилли, йўл ёқасидаги вақтинчалик гувала уйдан боғ ҳовли эгаси чиқиб келди. Танишдик. Кексанинг исми-шарифи Баҳодиржон Каримов экан.

— Ўрикларни каллаклаб ташлабсизми? — деб сўрадим ундан.

— Э, нимасини айтасиз, тўрт йилдан буён қаторасига мева бермай қўйди. Наврўз кунларида гуллайди. Шундан кейин қора совуқ келади, ёғингарчилик бўлади. Гулларни нобуд қилади. Илгари аҳён-аҳёнда бўларди, ҳозир хар йили такрорланяпти. Кута-кута чарчадим. Бу йил баҳорда умидни узиб каллакладим. Ақалли, остидаги ерда экин ўссин, дедим-да...

— Бошқа жойларда ҳам шунақа бўляптими?

— Барча тоққа яқин жойларда аҳвол шу. Боғбонлар ўрикни боғдан чиқариб ташлашга мажбур бўлишмоқда. Қўқимбойдан уёғида дуруст.

Ширкат хўжалигига қарашли дала шийпони олдидаги каттагина ўрикзорни ҳам қандай йўқотишни билмай туришибди. Чуст, Янгиқўрғон томонларда яшовчи таниш-билишлардан ҳам шунақа хомуш хабарлар эшитдик.

Давоми иккинчи бетда.

ГЎЗАЛЛИК БИЛАН УЧРАШУВ

Бир неча кундан буён пойтахтимизда К.Станиславский ва В.Немирович-Данченко номидаги Москва академик мусиқий театри гастроллари муваффақият билан давом этмоқда. Мамлакатларимиз ўртасидаги маданий ҳамкорлик ҳақидаги Шартномага биноан Россия ва Ўзбекистон Маданият ва спорт ишлари вазирликлари томонидан ташкил этилган бу сафар давомида москваликлар «Оққуш кўли», «Дон Кихот», «Жизел», «Шчелкунчик» балетларини кўрсатадилар.

Маълумки, бу театр катта ва шонли тарихга эга. Дастлаб иккита опера театрининг қўшилишидан вужудга келган бу ижодий жамоага 1939 йили Викторина Крюгернинг балет труппаси қўшилди. Натижада театр ҳақли равишда академик мусиқий театр мақомига эга бўлди.

Балет гуруҳи фаолиятида турли даврларда буюк рақкос ва балетмейстерлар иштирок этдилар. Улардан биринчиси В.Немирович-Данченко эди. Унинг издоши бўлган Владимир Бурмейстер 1953 йилдаёқ машҳур «Оққуш кўли» балетини саҳнага қўйиб, балетмейстер сифатида шуҳрат қозонди. Мазкур балет Париждаги Гранд Опера театрида катта шов-шув билан қўйилди. Постановканинг бу қадар муваффақият қозонишига сабаб, кўп жиҳатдан спектакл драматургиясига ноанъанавий, янгича қараш оқибатидир. Жумладан, унда XIX асрда Лев Иванов томонидан саҳналаштирилган вақтдаги машҳур иккинчи акт сақлаб қолинди. Ярим аср давомида жаҳоннинг кўплаб мамлакатларидаги томошабинлар қалбини забт этган «Оққуш кўли» балетини тошкентликлар ҳам катта завқ-шавқ билан кўрдилар. Рақкосларнинг юксак маҳорати, ажойиб саҳна безаклари, воқеаларнинг сирли муҳити гўё томошабинларни сеҳрлаб қўйди.

Давоми бешинчи бетда.

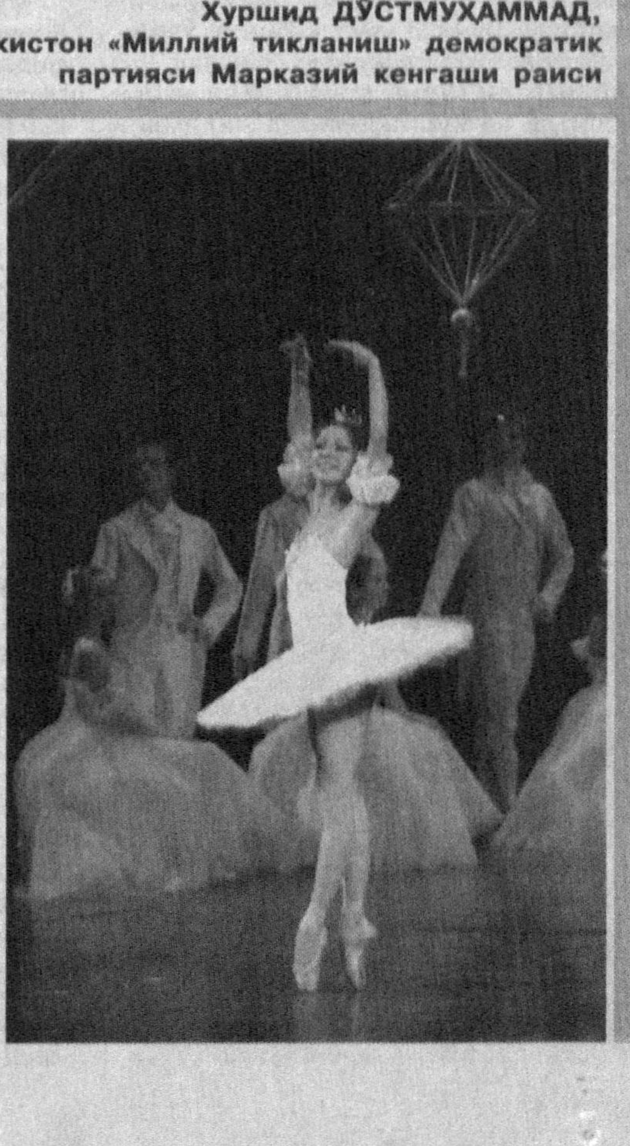

ШОИРА ЁДИ

Халқимиз қалбидан чуқур жой олган атоқли шоира ва адиба Саида Зуннунованинг 80 йиллиги унинг она юрти Андижонда ҳам кенг нишонланди. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлими томонидан ўтказилган хотира кечасида шоир-ёзувчилар, олимлар, ёш ижодкорлар, талабалар, шоиранинг яқинлари ва кенг жамоатчилик вакиллари иштирок этди.

Хотира кечасида сўзга чиққан ижодкорлар Олимжон Холдор, Қамчибек Кенжа, Хуршида, Фарид Усмон ва бошқалар Саида Зуннунованинг ўлмас насрий асарлари, шеър ва ғазаллари ҳақида фикр юритдилар. Вафо ва садоқат тимсоли бўлмиш шоира ҳаёти ва фаолияти халққа муносиб фарзанд бўлишнинг ёрқин намунаси эканлигини таъкидладилар.

Ёш ижодкорлар Саида Зуннуновага бағишланган шеърларидан ўқидилар. Шоиранинг синглиси Сайёра Зуннунова дил сўзларини изҳор этди. «Мерос» дастаси хонандалари ижросида шоира ғазаллари билан куйланувчи қўшиқлар янгради.

Ўз ахборотимиз

ТАНЛОВГА МАРҲАМАТ!

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Халқаро Амир Темур жамғармаси соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 670 йиллигига бағишлаб «Амир Темур ҳақида энг яхши шеър» танловини эълон қилади. Танловга тавсия этилаётган асар қўлёзмаси Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг шеърият кенгашида 2006 йилнинг 3 апрелига қадар қабул қилинади. Танловда ғолиб чиққан шеърлар «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида чоп этилиб, 2006 йилнинг 9 апрелида Амир Темур ҳайкали пойида ўтадиган тантанали йиғинда эълон қилинади.

Озод юрт одамлари

Қишнинг остонаси эди. Айрим дарахтларда яккам-дуккам қолган меваларни ҳисобга олмаганда, ҳамма жойда ҳосил йиғиб олинган, тилло япроқлар умрининг яна бир йили ўтиб бораётганини шивирлагандай тўкиларди...

Инсон табиатан яшиллик, яшаришни қанчалар яхши кўришини яна бир карра энтикиб ҳис қилдим: ҳаршимдаги дарвоза ичкарисида ям-яшил мўъжаз олам гуркираб турарди. Ҳар бир япроғи ёз кунида икки-уч одамнинг бошига соябон бўлгудек ғаройиб ўсимликлар орасида барваста отахон юрардилар. Шубҳасиз, бу кўпчилик ҳавас ва ҳурмат билан таърифлаган Аҳмад ота Ҳайитов бўлсалар керак... Адашмабман.

СУЯНЧ ТОҒЛАРИ

— Бу ажойиб ўсимликлар дарахтми, бутами, гулми? — деб сўрадим салом-аликдан сўнг.

Гапнинг очиғи, бу ерда мен ўзимни кинолардагидай ажойиб манзарали жойга тушиб қолгандай хис қилардим.

— Булар — палма, трахикарпус деб аталади, — дедилар отахон, — Грузиядан 1998 йили уруғини олиб келганман. Жуда секин ўсаркан, саккиз йилда шу даражага етди.

— Иқлими, тупроғи, об-ҳавоси бутунлай бошқача юртдан келтирилган ўсимликнинг бизнинг шароитимизга кўникиши осон бўлмагандир?

— Энди... қаловини топсанг қор ёнади, дейди халқимиз. Китобини ўқиб, парваришини ўргандим. Лекин ўзиям жуда чидамли экан. Бир йили бехосдан қаттиқ совуқ тушди. Палмаларнинг устини ярим-ёрти ёпишга улгурдик, ярми очиқлигича қолди. Худо асради — биттасиниям совуқ урмади. Лекин ўзимизнинг сарв анча нозик экан, совуқ олди ўшанда...

— Шоирлар шеърларида гўзалларнинг қадду бастига қиёслаган сарвни айтаяпсизми?

— Ҳа, худди ўша, — деб ҳовлининг тўрига бошладилар отахон. — Мана, шоирларга илҳом берган ўша сарв дарахти!

Нозик баргларидан тортиб адл қоматигача бетакрор бўлган бу дарахтни бир қарашда арча деб ўйлаш ҳам мумкин. Лекин... қадди тикка ва бежирим бу дарахт гўзал бошини баланд кўтарган хушбичим санамларни эслатади.

— Сарв палмага нисбатан тез ўсади, — тушунтирдилар отахон. — Ҳар йили бўйи бир ярим-икки сантиметрга ортади.

— Уларни ҳар куни ўлчайсизми?

— Бўлмасам-чи, ҳавас-да! Ўша — совуқ урган йили қишда ухламаганди-да...

— Ухламаганди, дейсизми?

— Ҳа, дарахтлар ухлаганда ўсишдан тўхтайди. Бундай пайтда совуқ ҳам таъсир қилмайди. Энди... неча йилда бир марта бўладиган совуқдан қўрқиб ишни йиғиштириб қўйиш эҳтиёткорлик эмас, дангасаликдан.

Ахир ўйлаб кўринг, пахтакорларни деярли ҳар йили табиат синайди. Жала, дўлдан кейин чигитни қайта-қайта экишади. Меҳнатим зое кетиши мумкин, деб деҳқончиликни йиғиштириб қўйишмайди-ку! Яхши ният билан ишлагандик, мана, сарвлар яна кўчат бўлиб қолди.

— Сир бўлмаса, нархи қанчадан?

— Деҳқонмиз, тортишиб ўтирмаймиз. Ҳар тупига 500-600 сўмдан бериб олиб кетишади.

Отанинг гапларини тинглаяпман-у, аммо нигоҳимни яна бир манзара тортганди: сарвзорга туташ икки сотихча ернинг устига сўрток кўтарилган, уларга шохлаб чиққан палаклари чойнакдек-чойнакчадек қовоқлар осилиб ётарди.

— Қовоқлар майда бўлиб қолибдими?

— Йўқ, — деб саволимга кулги билан жавоб қайтардилар Аҳмад ота, — бу ошқовоқнинг нави шунақа. Ўзи кичкина-ю, мазаси зўр. Шираси кўплигидан ёрилиб кетади. Бу қолган-қутгани. Палакларда маржондай тизилиб ётувди, пишганларини йиғиштириб болаларга тарқатдик, бозорга етади.

Шу пайт отанинг кўзи нарироқда ердан ниманидир тортқилаётган набирага тушди-ю, «Хайҳай!» — деб ўша ёққа шошилди. Мен ҳам эргашдим. Набира ўқариқда гуркираб ётган сабзилардан бирини тортар, лекин қўлига фақат барглари юлиниб чиқарди. Ота ҳам ердамлашмоқчи бўлди, лекин сабзи ерга астойдил ўрнашиб олган экан.

— «Шолғом» эртагидаги бобо, набирага ўхшаб сабзини тортмоқчимисизлар?

— Ҳа-я... — ер бағрида тиллодай товланаётган сабзининг атрофини кавлаб туриб завқландилар ота, — ишлов берсанг, ерни тўйдирсанг, ҳосили мана шундай баракали бўлаверади,.. — ниҳоят, йирик нокдек келадиган мушак сабзи ердан узилди. — Айрим хонадонларнинг ҳовлисини кўриб жаҳлим чиқади, ажриқ босиб ётади. Вақтида ишлов бериб, рўзғорга керак бўладиган сабзавот, кўкатлар экиб қўйилса, ҳар кунингга ярайди. Мана шу ерлардан йилига уч марта ҳосил оламиз: эрта баҳорда картошка, унинг ҳосилини кавлаб олгач, ўрнига помидор экамиз. Ернинг устидаги сўрткда узум, ошқовоқ етишади. Болаларимнинг бир лаҳза бекор туришига йўл қўймайман, бўшадими — ер ишига соламан. Меҳнатдан дастурхон тўкин, даромад келади. Ўғил-қизларим уйли-жойли, маълумотли, халқу давлат хизматида. Лекин мана шу унча катта бўлмаган шаҳар ҳовлисидан ҳам катта даромад оламиз.

...Беихтиёр болалик, ўсмирлик йилларимда кўп марта гувоҳи бўлган манзаралар кўз олдимга келди: онам раҳматли тонгдан шомгача уй ишларидан бўшабоқ, дўппи тикишга ўтирардилар. Дадам ёлғиз ўзлари ишлаганликлари сабабли, рўзғорга кўмак керак эди. Якшанбада тиккан дўппиларини бозорга олиб кетган онам кўпинча ранглари оқаринқираб, кайфиятсиз қайтиб келардилар-да:

— Бугун ҳам роса қувла-қувла бўлди. Ҳеч ким ҳеч нарса сотолмади, — дердилар.

Баъзида жудаям хафа бўлиб келардилар:

— Косибларнинг тиккан маҳсисини, чеварларнинг дўпписини тортиб олишди...

70-йиллар эди, ўзим ҳам гувоҳ бўлганман: бозорнинг чекка-чеккасида кимдир дўппи, кимдир камзул, яна биров кавуш-маҳси сотарди, улар ўз буюмини ўраб-чирмаб, уёқ-бу ёқни яхшилаб кузатиб олгандан сўнг харидорга кўрсатишарди. Шу пайт фуқаро кийимидаги бир неча одам бепарводай кириб келди-да, ҳунармандларнинг молини тортиб ола бошлади, бермаганларни қўлидан судраб бозордан олиб чиқиб кетишди.

— Бу — ҳукуматнинг одамлари, — дегандилар онам. — Ҳеч кимга ҳеч нарса сотгиришмайди. Ўғирлик молини сотаётгани йўқ-ку ахир, ўзи тиккан...

— Ота, бир умр савдода ишлаган экансиз. Деҳқончиликни нафақага чиққандан кейин бошладингизми?

— Йўқ, аввал ҳам бўш вақтимни ерда ўтказардим, отам деҳқон эдилар. Лекин у пайтларда ҳовлидан шунча катта даромад қилиш мумкинлиги тасаввуримизгаям сиғмасди. Ҳовлидаги мева дарахтлари учун ҳам солиқ тўлаган пайтларимиз бўлди-ю... Бир ҳақиқатни англадимки, дунёдаги энг саховатли нарса ер экан. Мен энг баракали, ҳалол, кўп даромадни ердан олдим.

— Палмаларни Грузиядан олиб келиб Термизга кўниктирдингиз. Ҳозир улар қайси вилоятларга тарқалди?

— Тошкентга, Фарғонага, Хоразмга беш юз тупдан ортиқроғини олиб кетишди. Ҳозир икки юз тупча қолди. Дастлабки йиллари 5-6 минг сўмдан сотдим. Ўтган йили ҳар тупини 2000 сўмдан олиб кетишди. Шунинг орқасидан ўғилларимга машина, Барно қизимга Тошкентдан уй олиб бердим. Ўзимнинг машинамга ҳеч кимни яқинлаштирмайман, аввалаб ҳайдайман, — дея ярақлаб турган «Нексия»га ишора қилдилар ота. — Лекин бундан ҳам муҳим томони бор: ўғил-қизларимни доимо меҳнат билан бандликка ўргатиш, уларга ибрат, суянч бўлиш фарзандларимнинг келажагидан хотиржамлик бағишлайди. Ота-она учун бундан ортиқ бахт борми?

Назаримда, аждодларимиздан қолган энг бебаҳо маънавий меросни мустақил Ўзбекистонимиз келажаги билан боғловчи кўприклар Аҳмад ота каби қўли ҳам, кўнгли ҳам заргар инсонлар қалбидан ўтади.

Мухтарама УЛУҒ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими

ЖАҲОНГА ЙЎЛ ОЧИБ...

Бугунги ҳаётимизни хорижий мамлакатлар билан ҳар томонлама, жумладан, маданий алоқаларсиз тасаввур қилиш қийин. Истиқлол йилларида бундай алоқалар йилдан йилга ривожланиб бормоқда. Санъаткорларимиз жаҳоннинг турли мамлакатларида ўз истеъдодларини намойиш этиб, чет эллик мухлисларни ҳам хушнуд этмоқдалар. Маданият ва спорт ишлари вазирлиги Театрлар ва томоша муассасалари ишлари бошқарма бошлиғи ўринбосари Шавкат СУБҲОНОВ биз билан суҳбатда қуйидагиларни гапириб берди:

— Дарҳақиқат, мустақил Ватанимизнинг хорижий мамлакатлар билан маданий алоқалари тобора ривожланиб бормоқда. Бу ўринда, энг аввало, Алишер Навоий номидаги давлат академик Катта театрининг чет элларга қилган ижодий сафарларини тилга олиш лозим. Театрнинг балет гуруҳи Чайковскийнинг «Оққуш кўли» ва Прокофевнинг «Золушка» балетларини Хитой Халқ Республикасининг бир неча вилоятларида муваффақият билан намойиш қилди. Япониянинг «Тойота-сити балет» балет мактаби билан ҳамкорликдаги лойиҳага кўра, балет гуруҳи Японияда ижодий сафарда бўлди.

Таниқли опера хонандаси, Ўзбекистон халқ артисти Муяссар Раззоқованинг Москвадаги Халқаро мусиқа уйида ҳамда Санкт-Петербург давлат филармониясининг Кичик саҳнасида «Елена Образцова тақдим этади...» деб номланган кеча доирасида ўтказган яккахон концерт дастури фақат хонанда учун эмас, томошабинлар учун ҳам умрбод ёдда қоладиган воқеа бўлди, десак муболаға бўлмайди.

Навоий номидаги театрнинг «Пиковая дама» операсида Россия театрининг солисти Анатолий Зайченко, «Щчелкунчик» балетида Россиянинг Мариинск театри артистлари Ирина Перен ва Данил Корсунцев, «Лючия де Ламмермур» операси ҳамда «Коффей кантатаси» спектакли премерасида Россияда хизмат кўрсатган артист Марина Андрееванинг қатнашиши ихлосмандларга яхши совға бўлди.

Шунингдек, Ўзбек-Нидерланд лойиҳаси асосида «Офарин» замонавий рақс театрининг «Планета учун алла» модерн-балети постановкаси, германиялик дирижёр Пьер Доминик Понелленинг мамлакатимизга гастроли, Чайковскийга бағишланган мусиқа кечалари маданий ҳаётимизда воқеа бўлди. Театрнинг Ўзбекистондаги Япония элчихонаси билан ҳамкорлигининг ўзи катта бир мавзу. Ёш опера солистларимизнинг халқаро миқёсдаги ютуқларидан эса ҳаммамиз хабардормиз.

Бошқа театрларда ҳам инсон маънавий олами, қадриятларимиз билан боғлиқ бир неча асарлар саҳнага олиб чиқилди. Ўзбекистон Ёшлар театри Санкт-Петербургда ўтган халқаро театр фестивалида «Холстомер» спектакли билан қатнашди, Россиянинг Барнаул, Новосибирск, Омск шаҳарларида гастрол сафарида бўлди. Театр жамоаларимиз мамлакатимиз ижтимоий-маданий ҳаётида фаол иштирок этиб келмоқдалар.

Шу ўринда Ўзбек Миллий академик драма театрида биринчи марта ўтказилган ёш режиссёрларнинг «Дебют — 2005» республика кўрик-фестивали ҳамда Бухоро шаҳрида ўтган республика қўғирчоқ театрларининг анъанавий VII фестивалининг ёш ижодкорларни қўллаб-қувватлашда ва қўғирчоқ театри санъати ривожида алоҳида аҳамият касб этганини таъкидлаш лозим.

— Шавкат ака, назаримда, вазирликка қарашли академик халқ бадиий жамоалари ва «Ўзбек давлат цирки», «Саҳнадаги цирк» кўчма корхоналари дирекцияси ишларида ҳам яхшигина жонланиш кўзга ташланди.

— Бу борада, аввало, Ўзбекистон халқ артисти Муножот Йўлчиеванинг мумтоз қўшиқчилик санъатимизни жаҳон узра тарғиб қилишдаги фаолияти таҳсинга сазовор. У Швейцарияда ўтган фолклор фестивалида ўзбек санъатининг ноёб қирраларини намойиш этди, Хитойда ўтган Ўзбекистон маданияти кунларида Ўзбекистон халқ ҳофизи Ўлмас Саиджонов бошчилигидаги «Мумтоз ашула» ансамбли билан бирга фаол қатнашди. «Ўзбекистон солистлари» камер ансамблининг бадиий раҳбари Анвар Раимжонов Жанубий Африка Республикаси ва Мозамбик давлатида ўзбек бастакорлари асарларидан иборат концерт дастурини муваффақият билан намойиш этди.

«Сўғдиёна» давлат халқ чолғулари камер оркестрининг фао-

лияти ҳам диққатга сазовор. Айниқса, оркестрнинг хайрия концертлари ва республикамизда ўтадиган халқаро тадбирларда иштироки кўпчиликда яхши таассурот қолдирмоқда.

Ҳар иккала цирк жамоалари ҳам ўзларига юклатилган вазифаларни бажариб, юртимиз ва ундан ташқарида миллий цирк санъатимизнинг ёрқин намуналарини маҳорат билан намойиш қилмоқдалар. Бизнинг вазифамиз цирк соҳасида фаолият кўрсатаётган барча ижодий жамоаларга амалий ёрдам бериб, миллий цирк анъаналарини истиқлол ғоялари асосида тиклаб, замонавий ўзбек цирк санъати ютуқларини мужассам қилган ҳолда янги номерлар, аттракцион дастурлар яратиш ишларини йўлга қўйишдир.

— Сўнгги йилларда ёш ижрочиларимиз жаҳон миқёсида муносиб ютуқларни қўлга киритаётганларини яқинда вазирлик томонидан ўтказилган «Тасанно» тақдимот маросими яққол намоён этди. Албатта, бу ишда бошқармангизнинг ҳам улуши бўлса керак...

— Бизнинг асосий мақсадимиз ва вазифаларимиздан бири ҳам театр ва концерт соҳасида фаолият кўрсатаётган иқтидорли ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларга ҳар томонлама кўмаклашиш ва рағбатлантиришдан иборат.

Зеро, истеъдодларнинг жаҳон саҳнасига чиқишларига кенг йўл очиш ва уларнинг фаолиятини тарғиб-ташвиш этиш вазирлигимизнинг ҳамиша диққат марказида турибди. Ўтган йил ёш опера солисти, халқаро танловлар Гран-при соҳиби, «Ниҳол» давлат мукофоти совриндори Абдумалик Абдуқаюмов учун ниҳоятда омадли келганини кўпчилик яхши билади.

Бундан ташқари, Чимкентда ўтган «Романсиада — 2005» танловида ёш хонандалар Яника Багрянская иккинчи ўринни, Георгий Дмитриев 3-ўринни эгалладилар, Анастасия Юдина, Диляра Ахметшина, Лариса Абдуқаюмова каби ижрочилар конкурс дипломанти бўлиб қайтдилар. Италияда ўтган халқаро замонавий мусиқа танловида Нажмиддин Мавлонов ажойиб овоз учун аталган махсус соврин билан тақдирланди. Хуллас, халқаро миқёсдаги ютуқларимиз бугун чакки эмас. Ишимиз асосан театрлар ва томоша муассасалари билан боғлиқ бўлгани учун, биринчи навбатда халқимиз, ёшларимиз маънавиятини юксалтиришга хизмат қилувчи мумтоз ва замонавий мавзудаги бадиий пухта асарлар саҳналаримизда кўпайишига ҳаракат қиламиз.

Шунингдек, театрларимизнинг халқаро миқёсдаги обрў-эътиборини орттириш мақсадида чет элларда ўтадиган нуфузли танлов ва фестивалларда юртимиз театр жамоаларининг қатнашишларини таъминлашни режалаштирганмиз. Бундан буён ҳам чет эллик санъат усталарини юртимизга таклиф этиб, ўзаро ҳамкорликни, тажриба алмашишни давом эттирамиз.

Бу йил кенг миқёсда амалга ошириладиган ишлардан бири пойтахт театрларининг турли вилоятларда ўтказадиган ижодий сафарларидир. Бу тадбир давомида Тошкент театрлари вилоятлардаги мухлисларига энг яхши спектаклларини намойиш этишади. Масалан, Аброр Ҳидоятов номидаги драма театрининг Қорақалпоғистонга сафари шу режа асосида амалга оширилди. Сатира театри жамоаси эса Бухоро ва Навоий вилоятида аҳолига маданий хизмат кўрсатишга тайёрланаяпти.

Ўйлаймизки, бу каби тадбирлар театр ва томошабин ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш билан бирга, актёрлар маҳоратининг чархланишига, репертуарнинг мукаммаллашишига ҳам ёрдам беради.

Г.УМАРОВА ёзиб олди

ЎРИКЛАР НЕГА КАЛЛАКЛАНДИ?

Боши биринчи бетда.

Ўрикларнинг тақдиридан ташвишланиб юрганда Наманган мевали кўчатлар етиштириш тажриба хўжалиги раҳбари Абдумалик Нишонов билан учрашиб қолдим. У Наманган шаҳрида туғилиб ўсган. Отаси Мели Нишонов 1947 йилдан 1981 йилгача шу хўжаликка бошчилик қилган. Абдумаликнинг ҳам бутун умри шу ерда ўтяпти. 1977 йилда Тошкент қишлоқ хўжалик институтининг мева-сабзавотчилик факултетини битирган. Шундан сўнг хўжаликда муҳандис-механик бўлиб ишлади. Йигирма йил Шредер номидаги боғдорчилик, узумчилик ва виночилик илмий текшириш институтининг Наманган таянч шахобчаси мудири бўлди. 2004 йил июн ойидан бошлаб хўжалик раҳбари. Суҳбатимиз айланиб-айланиб каллакланган ўрикларга келиб тақалди.

— Тоғли жойлардаги ўрикларни бевақт ёққан сариқ қор, қора совуқ уриб кетаётганлиги рост, — деди суҳбатдошим. — Пастдаги ўриклар ҳам озми-кўпми зарарланяпти. Натижада боғ майдонлари кенгайиб бораётган ҳолда ҳосилдорлик сезиларли даражада кўтарилмаяпти. Ўрик тўғрисида ҳам шу гапни айтса бўлади. Ҳозир бозорда қуритилган ўрикнинг баҳоси фалон сўм. Экологиямиз бузилганидан, ҳар йили бевақт қор ёғиб, қора совуқ келаётганидан боғбонларгина эмас, барча аҳоли жабр кўраётир.

— Хўш, бундан буёғига нима қилиш керак? Бу жараённинг олдини олиб бўладими?

— Албатта, олдини олиб бўлади. Аллоҳим сендан ҳаракат — мендан баракат, деган. Обҳаводан нолиб ўтираверсак, ҳеч қачон осмондан чалпак ёғмайди. Ўрик гулини уриб кетаётган қора совуқ ва қорнинг заҳрини кесиш учун енг шимариб ишлаш керак. Кейинги йилларда боғларга яхши қаралмаяпти. Ўн бешинчи декабрдан ўн бешинчи февралгача боғларга, жумладан ўрикзорларга яхоб суви беришимиз керак. Боғ қора совуқ вақтида мўл-кўл қилиб суғорилса совуқни кесади. Бундан ташқари, барча мевали дарахтларни, айниқса, бодом билан ўрикни остига қор уйиб, устидан тепкилаш керак. Бу ҳам дарахтнинг совуққа чидамлилигини оширади, дарахт пўстлоғини кўрсичқондан, ҳашаротлардан асрайди. Суғорилган, қор уюлган дарахтлар эрта гулламайди, қор билан қора совуққа «ем бўлмайди».

Энг муҳими, боғларни озиқлантиришга эътибор беришимиз лозим. Ҳар гектар боққа камида 20 тоннадан маҳаллий ўғит солиш мақсадга мувофиқдир. Ўрикларнинг ҳар тупига чуқур қазиб, олтмиш килограммдан гўнг кўмилса, айни муддао бўларди. Қорни оч одам совуққа чидолмайди. Тупроғида озиқ моддалар етарли бўлмаган мевали дарахтлар ҳам эрта гуллайди, унча-мунча совуққа дош беролмайди. Ўғит солинганда ҳам дарахтдан бир ярим метр қочириб, тўрт тарафига навбатлаб солинса, самараси яхши бўлади. Раҳматлик Бургутали Рапиғалиев ҳақиқий боғбон эдилар. «Боғни боқсанг бол беради топганингни боққа опкириб сол», деб ўғит берардилар. Кейинги даврда устозимиз таълимини унутгандай бўлдик. Энди ҳаммаси изга тушяпти. Боғбонларимиз ҳам боғларни озиқлантиришга эътиборни кучайтирадилар, деб ўйлайман.

Ўрик, бодом гулларини асрашнинг сирлари кўп. Дарахтларнинг мевасини териб олгандан кейин, албатта, суғориш даркор. Акс ҳолда баргини эрта ташлаб, эрта «уйқу»га кетади. Эрта баҳорда кунлар бироз илиб, озгина ёғингарчилик бўлса, дарахт алданиб эрта гуллайди. Ўрикни, барча данакли меваларни баҳорда бутаган маъқул. Буталган жойини ҳеч бўлмаса лой билан суваб қўйиш зарур. Янги шохлар ортиқча ўсиб кетишига йўл қўймаслик лозим. Эски ва янги шохлар мутаносиб жойлашсин, қалин ҳам, сийрак ҳам бўлиб қолмасин. Кўчатлар оралиғи ҳам ҳаддан зиёд очиқ бўлмаслиги керак. Акс ҳолда куртакларни, гулларни совуқ уриб кетади.

Мевали дарахтлар, жумладан, ўрик шунчалик кўп гул тугадики, уларнинг ҳаммаси мевага айланса, ҳосил ҳеч қаерга сиғмай кетарди, шохларини кўтаролмасдиям. Бизга 10-15 фоиз гули сақланиб қолсагина, ғўра тугсаям етади, ҳосил етарли бўлади. Уста боғбонлар маслаҳатларига амал қилинса, шунча гулни бемалол асраб қолиш мумкин. Борингки, озроқ қолган, қолмаган тақдирда ҳам ўрикка болта уришга шошилмаслик даркор. Сабрнинг таги олтин, кутсак бир куни ҳосил беради. Ахир, бир туп ўрик ҳосилга киргунча неча йил кетган, қанча меҳнат сарф қилинган!?

Абдумалик истараси иссиқ, сўзамол йигит. Иш столи устидаги сиёҳранг чарм муқовали қалин китоб эътиборимни тортди. Рухсат сўраб олдим — «Мевачилик ва узумчилик асослари». Варақлаб «Ўрик» деган мақолани топдим ва кўз югуртирдим. Ўрикнинг бўйи ўн беш метргача боради. Сершох бўлиб, тарвақайлаб ўсади. Илдизлари бақувват, ёғочи қаттиқ. Ҳар йили ҳосил қилади. Ўрикнинг кўп хили, айниқса, Европа навлари ўзидан чангланиб, мева тугади. Эрта гуллайди. Шунинг учун кўпинча Ўзбекистонда кўкламги қора совуқлар ўрикнинг гулини уриб кетади. Ўрик ёруғ жойда яхши ўсади, иссиққа ва қурғоқчиликка чидамли.

Ўрикнинг кўпчилик навлари Ўрта Осиёда, асосан Ўзбекистонда ўстирилади. У бошқа мамлакатлардагига нисбатан жуда ширин, хуштаъм, меваси йирик ва чиройли. Ўрик меваси таркибида 27 фоиз қанд моддаси, дикстрорин, крахмал, каротин, ликотин, С витамини, ҳар хил бошқа витаминлар, 24 фоиз оқсил, никотин кислотаси, калий тузи бор. Умуман айтганда, ўрик юракнинг дармон дориси. Табиий «АТФ», мағзида 30-50 фоиз ёғ мавжуд.

— Китоб ҳам раҳматлик дадамлардан қолган мерос, — деб суҳбатимизни давом эттиради Абдумалик. — Ўз касбининг фидойиси эди, қишин-ёзин боғдан чиқмасдилар. Етиштирган кўчатлари серқуёш Ўзбекистонимизнинг барча вилоятларига, ҳатто Қозоғистон, Озарбойжон, Германия, Полша каби чет давлатларга етиб борганди. Суҳбатлашсангиз гапни боғдан бошлаб, боғ билан тугатардилар. Айниқса, ўрикка меҳрлари бошқача эди. Илгари ўрикзор боғлар кўп бўларди, ҳар бир оила қоп-қоп ўрик қуритиб оларди, қиши билан туршак еб тирикчилик қиларди. Уруш йилларида одамларни очарчиликдан ўрик асраган, деб айтишади. 1950-1955 йилларда шўроларнинг «пахта сиёсати» туфайли «газовой сушилка» деган бало чиқади. «Газовой сушилка»га жуда кўп ўтин керак бўларди. Шунинг учун колхозларга, хонадонларга қарашли катта-катта ўрикзорлар кесиб ўтин қилинган, деб афсус билан гапирардилар. Мен ўзим ҳам ўша ўрикзорларни элас-элас эслайман. Вояга етгач, Афғонистонда ўрикдан нон, овқат, ёғ, ўтин олиб, фақат ўрик билан тирикчилик қиладиган қабилалар борлигини, Франция ҳукумати ўз даврида Жазоирда олтмиш минг гектар ўрикзор барпо этиб, мевасини ташиб кетганлигини эшитдим...

Мустақилликка эришганимиздан кейин боғдорчиликка ҳам эътибор кучайди. Вилоятимизда 1993 йили жами боғ майдони 20232 гектарни ташкил этган бўлса, ўтган йили 22038 гектарга етди. Ҳар туп мевали дарахтни, ҳар туп ўрикни эҳтиётлаб асрашимиз, меҳр билан парваришлаб, мўл-кўл ҳосил етиштириш пайида бўлишимиз керак. Олимларимиз ҳам қараб туришгани йўқ. Бизнинг хўжалигимизда тўққиз хил озарбойжон анори, олти хил цитрус мева, Қувасойда эса икки юз олтмиш хил ўрик нави синовдан ўтказилмоқда. Яқинда Президентимиз «Мева-сабзовотчилик ва узумчилик соҳасини ислоҳ қилиш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида» муҳим қарор қабул қилди. Шу қарор асосида боғ ва токзорлар тўла хусусийлаштирилиб, фермер хўжаликлари ихтиёрига берилмоқда. Бу тадбир боғдорчилик ривожига кенг йўл очади.

...Кўкламда ўрикзор боғларда бўлганмисиз? Чаман бўлиб очилган оппоқ гулларга суқланиб боққанмисиз? Тарвақайлаган шохларидаги йирик-йирик оқ ўриклар, олтинранг қантак ўриклар қуёш нурида товланиб кўзни олади. Оддий мева эмас, мўъжиза. Таъми-мазасини асти қўяверасиз. Кўриб кўзлар қувонади, кўнгиллар тоғдек кўтарилади... Ҳар қандай одам ўзини бахтиёр ҳис этади. Илоҳим, гўзал боғларимиз завол кўрмасин, равнақ топаверсин. Шоир лутф этганидек, деразаларимизнинг олдида ўриклар оппоқ бўлиб гуллайверсин!

Мамасоли АБДУРАҲМОНОВ
Наманган вилояти

Журналларни варақлаганда...

«ТАФАККУР» журналининг 2006 йил 1-сони босмадан чиқди

Одатдагидек, ушбу сонда ўқиб завқ оладиган, тафаккурни бойитадиган мақолалар, мушоҳада юритишга ундовчи тасвирий санъат асарлари, гўзал шеърлар ва бир чимдим табассум ҳам бор. «Бош муҳаррир саҳифаси»да хушомаднинг моҳияти, арзимаган дунё матоҳи учун тилини хор қилаётган маддоҳлик табиати ҳақида сўз юритилган.

«Нима дейсиз, замондош?» деб номланган янги рукннинг биринчи меҳмони — Ўзбекистон халқ шоири Хуршид Даврон. Профессор Нурбой Абдулҳакимнинг шоир билан қилган суҳбатида жамиятнинг бугунги маънавий қиёфаси, унинг оғриқ нуқталари, ечимини кутаётган муаммолар ва уларнинг «муолажа»си тафаккур чиғириғидан ўтказилган. Абдураҳим Эркаевнинг «Тафаккур эркинлиги мезонлари» мақоласида файласуф олимнинг бу борадаги тадқиқотлари билан танишасиз. Истеъдодли шоир Муҳаммад Раҳмоннинг «Муждами бу, азалнинг куйи?..» деб номланган туркум шеърлари эса назм мухлислари учун ажойиб туҳфадир.

Сўз — фақат фикрни англатиш воситаси эмас. У инсон учун илоҳий неъматдир. Абдулла Улуғовнинг «Тил тилсими ёки Сўз сири» мақоласида шу ҳақида фикр юритилади.

Умар Хайём рубоийлари кўпинча баҳс-мунозараларга сабаб бўлиб келади. Шоир рубоийларининг мавзуи хусусида турфа, ҳатто бир-бирини рад этувчи фикрлар мавжуд. Шоир Абдулла Шернинг «Келмагу кетмакдин не экан мақсуд?..» сарлавҳали мақоласи ҳам Хайёмни англаш йўлидаги ўзига хос уринишлардан бири сифатида журналхон эътиборини тортади деган умиддамиз.

Дунёда энг кўп тарқалган хасталикни биласизми? Бу ҳақда эндокринологдан сўрасангиз — қандли диабет, кардиологдан сўрасангиз — юрак, невропатологдан сўрасангиз асаб касаллиги деб юрагингизни ёради. Аслида бу жавобларнинг бирортаси ҳам тўғри эмас — дунёга энг кўп тарқалган касалликни сиз ҳам биласиз, фақат уни эслашингиз лозим. Дамин Жумақулнинг «Даъвогарлик — файласуфлик дегани эмас» деб номланган мақоласи шу мавзуда баҳс этади. «Олис Цинциннатидаги мўъжизалар», «Тарих холислик тарафдори», «Алломалар бешиги», «Замонни муаллим билган зот», «Бадиият жавҳари» каби мақолалар ҳам, ўйлаймизки, ўқувчини бефарқ қолдирмайди.

«Жавондаги жавоҳир» рукнида эса Фарҳод Ҳамроев мутолаа қилган китоблар мазмуни билан танишасиз. Журнал якунида ёш тадқиқотчи олимларнинг изланишларидан намуналар чоп этилган.

ЯНГИ ТОМОША

Алишер Навоий номидаги Наманган вилоят мусиқали драма ва комедия театри жамоаси шу йилнинг биринчи премерасини томошабинларга тақдим этди. Ёзувчи Юсуф Шомансурнинг «Қора марварид» романи асосида драматург Эркин Умаров инсценировка қилган ушбу асарда ёшларни юксак маънавият ва баркамоллик руҳида тарбиялаш, инсонлар орасидаги меҳр-муҳаббатни кучайтириш, Ватан, она-юртга садоқат туйғулари тараннум этилади.

Асарни «Ўзбектеатр» ижодий-ишлаб чиқариш бирлашмаси йўлланмаси билан Ўзбек Миллий академик драма театри режиссёри Қаҳрамон Саъдуллаев рассом Машраб Мамажонов, мусиқашунос Маҳмуд Иномов билан ҳамкорликда саҳналаштирди.

Асосий ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист К.Расулова, истеъдодли ва ёш актёрлар М.Абдуллаева, Б.Жўраев, Н.Хўжамбердиев, М.Ниёзов, А.Тожибоев ва бошқалар ижро этдилар.

«Ўзбектеатр» бирлашмаси ахборот бўлими

Ёқубжон ХЎЖАМБЕРДИЕВ

ЙИЛЛАР ТУЛПОРИНИ ҚАМЧИЛАБ ЕЛДИ

* * *

Билмадим, тонгмиди ёки шоммиди,
Оҳиста мўралаб кирдим ичкари.
Қўлимда май тўла қадим жом эди,
Кимлардан қолмаган, кимнинг ичгани...

Бир қултум кифоя тафтсиз вужудни
Масиҳ нафасидай тирилтмоқ учун.
Бағрингга ол энди юзи шувутни,
Мен келдим, шеърият — сеҳрли очун.

* * *

Булутлардан тоғ ясайди кўзларим,
Хазонлардан боғ ясайди кўзларим.
Бор эканки, кўнгил аро муҳаббат,
Ҳар касалдан соғ ясайди кўзларим.

Эй дил, ўртан, тоғлар пасайсин,
Боғлар ҳар тонг гулласин қийғос.
Ишқ йўлида жафо чекди Қайс,
Мажнунсифат соғлар кўпайсин.

ҲАҚ СЎЗГА

Ноҳақман демайди сўзлаган ҳар ким,
Ҳар кимки ўзини ҳақ деб ўйлайди.
Ташхисда адашган мўътабар ҳаким
Нақ Ибн Сино билан бўйин бўйлайди.

Эй, маҳбуб, энди биз қачон ўргандик
Зим-зиё кечада юлдуз бўлишни.
Юракка солгандан ҳар куни чандиқ,
Бир бора ҳақ сўзни айтиб ўлишни.

* * *

Сен келдинг, албатта бир кун кетасан,
Қолади амалинг, йиғиб терганинг.
Орзуга ҳам балки, бешак етасан,
Аммо, билурмисан қайга келганинг?

Дўстлар даврасида юлдузсан гўё,
Қайга чўзма қўлинг — узун, етади.
Ўйладингми, нега оқ бу, бу сиё,
Нечун одам бунда келиб-кетади?

АДАБИЁТ ГАЗЕТАСИ

Адабиёт газетаси —
Йиллар сарғайтган саҳифа, варақлар,
Қатида армонлар, дардлар қалашар.
Йўқ, қоғоз — қоғозмас, тиғдай яроқлар,
Ҳақ сўз-ки, ҳар қачон тиғ узра яшар.

Адабиёт газетаси —
Истибдод дардига чекканда қалам,
Уйғонди юз йиллаб мудраган кўзлар,
Тан берган бўларди машҳур Эзоп ҳам,
Кулдириб йиғлатгач ўзбаки сўзлар.

Адабиёт газетаси —
Миллионер газета, халқнинг тилагин
Биродарлар, мисқол-мисқол йиққанди.
Очиб кўринг унинг асл юрагин
Асқад Мухтор, Одил Ёқуб
«шинели»дан чиққандир.

* * *

Гарчи ниятларим кўп улуғ эди,
Кўп эди умидим мусаффо тонгдан.
Йиллар тулпорини қамчилаб елди,
Сочларим оқарди кўтарган чангдан.

Гарчи омадим ҳам чопди бир замон,
Тўрт тараф кўзимга шодлик улашди.
Ерлар юмшоқ бўлди, пасайди осмон,
Энг ёруғ юлдузлар қўлга илашди.

Гарчи талтайтириб суймади тақдир,
Айрилиқ нелигин ёшликдан билдим.
Ўз ҳолимга ҳеч ҳам қўймади тақдир,
Шеър дедим, ёр дедим, турдим, йиқилдим.

Гарчи шеъриятда ўрта деҳқонман,
Умидларим кўпдир хазонрез боғдан.
Ёрга ҳам минг шукур, роса ёққанман,
Ҳасратми? Билмадим, келур қаёқдан?

СУЗОҚ ЧОЙХОНАСИДА

Шуҳратжонга

Чақчақлашдик юртдош жўралар
Шинам Сузоқ чойхонасида.
Соғинч билан Меҳр жўр бўлар
Шундай Тошкент остонасида.

Юрт дегани — оҳанрабодир,
Киндик қонинг мангу тортади.
Мусофирнинг қалби ярадир,
Мусофирни сўз ҳам отади.

Бир этикка тиқилса оёқ,
Қаёққа ҳам эй, зот, чопасан,
Мўъжазгина шу «Сузоқ»қа боқ,
Ўз юртингни шунда топасан.

Армон деган эгов тинмайди,
Қамчиқ белнинг икки ёнида.
Кетар эдим, лекин қўймайди,
Ўзбекистон менинг жонимда.

ТЎРТЛИКЛАР

Йиқилганни тургиз, савоб бўлади,
Йиғлаган юраклар кабоб бўлади.
Раҳм қил уларга умрингда бир бор,
Яхшиликка албат жавоб бўлади.

* * *

Ёшликдан эгарла ғайрат отини,
Бу от асовдир хўп, сўнг тизгин бермас.
Асл одам топиб борар зотини,
Молин берар аммо, ўзлигин бермас.

Зумрад ВАҲОБОВА

Мен ишқ учун яралдим...

* * *

Сочларимда соғинчларнинг соялари,
Кўзимдаги чақмоқларим сўниб кетди.
Нега жимман, нега исён қилмаяпман —
О, мен наҳот Сизсизликка кўниб кетдим?

Нега кетдим, истарим не манзил эди,
Мен сизсиз ҳам дунёларга дохилмидим?
Бағрингизга қайтгим келар. Бағрингизда
Мен Гул эдим, мен Дил эдим... Кўнгил эдим.

Қароғимда қолиб кетди суратингиз,
Худойимдан нега мени сўрмадингиз?
Айроликда ёмғирлардай тўкилдим мен —
Келмадингиз, билмадингиз... Кўрмадингиз.

Мендан кейин мендай олов кўрдингизми,
Чақмоқларим сўниб кетди — сўндингизми?
Тунлар бўм-бўш... Тушларимга кирмаяпсиз —
Охир сиз ҳам Менсизликка кўндингизми?
Бағрингизга қайтгим келар...

* * *

Биламан...
Ўзинг ҳам биласан ахир —
Сенинг кунларингда менинг йўқ ҳаққим.
Олдинда... манзилга йўл узоқ ҳали,
Ортга ҳам қайтариб бўлмайди вақтни.
Юксакдан...
Деразанг боқади ғамгин,
Мени танигандай бўлар Чироғинг.
Лабимдан қалтираб тўкилар номинг,
Лабимда... Исмингни гўзал титроғи.
Овозинг яқинлаб келар...
...билмайман —
кўнглингни банд қилган
нималар, кимлар?
Қадамимни таниб юлқинар Пардаиг,
Чироғинг талпинар...
қўймайди симлар.
Эшигинг ёнидан боряпман ўтиб,
Тобора хонангга тун келар яқин.
Кетдим. Кунларингда ҳаққим йўқ менинг,
Сенинг тунларингда менинг йўқ ҳаққим.

* * *

Баҳор, мен борингни боряпман севиб,
Ғунчалар банд қилди қароғларимни.
Бағрингга елкалаб киряпман, Баҳор
Ўзингдай бокира гуноҳларимни.

Жазирама ёзда яшадим қандай,
Куздан қиш томонга қай йўлдан ўтдим.
Мени қаҳратондан асради нима?..
Тўққиз ой... тўққиз ой. Хайрият. Етдим.

Баҳор, энг арзанда соғинчларимни
Тўққиз ой киприкда кўтариб юрдим.

Бугун тун кўзимда тўлғонди недир,
Бугун тонг... Кутганим — Севги туғилди.

Баҳор, мен бағрингга боряпман кириб,
Битта Осмон кўчиб — ўзингдай тоҳир.
Шафқат сўрамайман. Гуноҳларимдан
Биласан-ку қандай кечишни Баҳор.

Осмон, бир ўп мени — боряпман сезиб
Кунларим меҳрга ўралганини.
Баҳор, сен келасан, англайвераман
Мен фақат ИШҚ учун яралганимни.

* * *

Нимагадир йиғлагим келди,
Нимагадир маъюс тординг Сен.
Кўзларимни юмганча қаттиқ
Кўзларингдан истадим таскин.

Оғир-оғир хаёллар аро
Юрагимда бораётир жанг.
Сен билмайсан келгунингча то
кўзёшларни тўкиб бўлганман.

Деразада чироқлар акси —
Хонамизга кириб келар шом.
Хотирларни бағримга босиб,
ҳаққим борми кўзингга кирсам?

Киприкларинг... шунчалар яқин
отмайсанми кўксимга бир-бир...
Қўлларингдан сўрадим секин —
Сен қандай сир, Сен қандайин сир?!

Қароғингда ҳаёт сурати —
Сени Ҳақдан тилагим келди.
«Севаман» деб маъюс тординг Сен,
«Севмайман» деб... йиғлагим келди.

Сўз — хазина

Эшқобил ШУКУР

ОНА ТИЛИМИЗ "ҲУЖАЙРА"ЛАРИ

ёхуд сўз математикаси

Она ўз боласини меҳр билан қандай етаклаб юрса, Она Тил ҳам бизни, аниқроғи ҳар биримизнинг тафаккуримизни шундай етаклаб юради. Биз дунёни, ҳаётни, борингки, ҳамма нарсанинг моҳиятини унинг ҳиммати билан англаймиз. Тилнинг тириклигини ҳар ким аввало ўз қалбида ҳис этиши керак. Она Тилнинг ҳужайралари сўзлардир. Бу ҳужайралар бизнинг миямиздаги ҳужайраларга маъно ва фаолият бағишлайди. Дейлик, дарахтнинг дарахт эканлигини, дарёнинг дарё, тоғнинг тоғ, осмоннинг осмон, шамолнинг шамол эканлигини, хуллас, ҳар нарсанинг аслини Она Тил воситасида биламиз. Борди-ю, бу Она бизга ҳар нарсанинг аслини ва исмини ўргатмаганида ҳолимиз не кечарди?

Она Тил менга улкан бир юртга ўхшаб кўринади ва бизнинг ҳаммамиз унинг бағрида яшаймиз. У эса бизнинг бағримизда яшайди. Бу баландпарвоз гап эмас. Зеро, ўз тупроғингдамисан, ё Арктиканинг муз тоғларидамисан, қайда бўлма, фикрлаяпсанми, ўйлаяпсанми, демак, сен шу Тил билан бирга яшаяпсан. Сен унинг тириклигини ҳис этасанми, йўқми, барибир, сенинг тириклигинг унинг тириклигидан.

Тўхтамасдан гапирган одам бир минутда юздан ошиқ сўзни ишлатади. Лекин у ўзи фойдаланаётган шунча сўзлардан бирортасини-да чин маънода ҳис этмаслиги ҳам мумкин. Сўзни тушуниш бошқа, сўзни ҳис этиш бошқа. Сўзни ҳис эта олган одамга, ўз сирларини очади. Чунки ҳис этишда фикрни туйғу жонлантириб туради. Сўзни ҳис эта олган одам сўзга ҳис бера олади.

Маҳмуд Кошғарийнинг «Девону луғотит турк» асарини ўқисангиз, ҳар бир сўзнинг ўзи бир мўъжиза эканлигига амин бўласиз. Умуман, сўзнинг туғилиши, яшаши, ўзгариб бориши, бошқа тилларга саёҳати, вақти етганда ўлими, хуллас, сўзнинг умри бизни Она Тилнинг қизиқарли кечмишлари сари бошлайди.

Одам анатомияси бўлгани каби сўзнинг ҳам ўз анатомияси, ўз математикаси бор. Гапни шундан бошласак...

* * *

С+У+В=СУВ

«Ювмоқ» (йувмоқ) феълининг ўзаги *«йув»*. Хўш, бу ўзакнинг ўзи қаердан келиб чиққан? Менимча *«йув»* феъли *«сув»* сўзидан келиб чиққан. Одамлар, қариндошлар бир-бирига бекорга ўхшаш бўлмагани каби сўзлар ҳам бир-бирига шунчаки қофиядош ё қариндош бўлиб қолмайди. *«Сув»* билан *«йув»* она-бола бўлса ажаб эмас. *«Сув»*нинг Она Сўз эканлиги аниқ. Ўйлаб кўринг, мантиққа кўра ҳар неки ювилса, сувга ювилган. *«Йув» «сув»*дан келиб чиққан. Алишер Навоийда *«йув»*нинг *«йуй»* шакли ҳам бор. Лекин у замонлар *«сув»*нинг *«су»* шакли ҳам бўлган. Қадимги битиктошларда *«сув»* фақат *«сув»* шаклида берилган. Менимча, юқорида таъкидланган ўзгаришлар Навоий даврида арабий ва форсий тил таъсирида бўлган бўлиши мумкин.

* * *

С+У+З=СУЗ. «Сузмоқ» феълининг ўзаги *«суз»* сўзининг пайдо бўлишида ҳам Она Сўз *«сув»* сўзидир. Буни ҳам мантиқнинг ўзи асослайди. Зеро сузилганда фақат сувда сузилади. «Кўзни сузиш» ибораси ҳам айнан «сувда сузиш» бирикмасидан келиб чиққан.

С+У+Т=СУТ. *«Сут»* оти ҳам менга *«сув»* сўзи билан алоқадордай туюлди. Сут ҳам, сув ҳам суюқлик, демак «суюқлик» сўзи ҳам бу сўзларга бегона эмас. Энди қуйидаги шажарани фақат фикрлаб кўриш учун сизларга ҳавола этмоқчимиз. Унда бир-бирига шакл жиҳатдан ҳам, маъно жиҳатдан ҳам яқинлашадиган сўзларни танладик.

СУ — **Т**, **З**, **В**, **Р**, **Қ**

* * *

Й+Э+Р=ЙЭР. Дастлаб, менга *«юр»* ўзак феъли *«ер»* сўзидан келиб чиққандай туюлди. Чунки, кўпинча феъл пайдо бўлганда биринчи моддий манбани ифодаловчи сўз — илдиз асос бўлганини кузатиш мумкин. *«Ер»* сўзи эса худди шу моддий асосни ифодалайди. Қолаверса, ҳавода училади, сувда сузилади, ерда эса, юрилади. Бунинг устига икки сўз ҳам бир-бирига жуда уйқаш. Лекин мени учинчи сўз ўйлатиб қўйди. Бу *«йўл»* сўзи... *«Йур»* билан *«йўл»*ни она бола деб айтишга кўп жиҳатдан асос бордай... Ерда юрилади... Йўлда юрилади... Йўл ерда юрилади... Йўл ерда бўлади. Ҳар ҳолда, менимча *«ер»* сўзи Она Сўзга ўхшайди.

* * *

К+Ў+З=КЎЗ. «Кўрмоқ» феълининг ўзаги — *«кўр» «кўз»* сўзидан келиб чиққан. Мантиққа асосланилса, кўриш фақат кўзга хос. «Кўзи ожиз» маъносини ифодаловчи «кўр» сўзининг манбаси ҳам *«кўз»* сўзидир. Қарангки, кўз билан кўриш маъносини берувчи *«кўр»* ҳам, умуман кўрмаслик маъносидаги «кўр» ҳам бир хил товушлардан таркиб топган. Лекин бу ҳол тасодиф эмас. «Кўзим кўр бўлсин сени кўргунча мундоқ». Шунингдек, осмон маъносини англатувчи *«кўк»* сўзи ва *«кўл»* сўзи ҳам «кўз» сўзи билан туғишгандай туюлади. Энди қуйидаги сўзларга эътибор қилинг. **КЎ+З, КЎ+Р, КЎ+К, КЎ+П, КЎ+Ч, КЎ+М.** *«Кўк»* билан *«кўл»*нинг *«кўз»* сўзи билан алоқадорлигини тез илғаса бўлади. Чунки, адабиётимизнинг ўн асрлик тарихида бу сўзлар бир-бирини рамзий ифодалаб келиши бежиз эмас. Шу ўринда, *«кўч»* ва *«кўм»* феълларининг *«кўз»* сўзига яқинлашуви ҳақида ҳам фаразимни ўтай. Менинг назаримда *«кўч»* ва *«кўм»* сўзлари кўздан пана бўлиш маъносини англатиб ясалган. Зеро тилимиз тарихида феълларнинг бундай ҳодисаси бор. Масалан: *«қол» — «қоч», «сол — соч»* кабилар. Бунда охирги битта товуш ўзгариши билан сўздаги ҳаракат тескари қутбга ўтиб кетади.

* * *

КЕ. Биргина *«ке»* деган икки товуш қовушишидан қанча сўзлар пайдо бўлгани мени ҳайрон қолдиради. Одатда, халқ тилида *«кел»*нинг ўрнига *«ке»* кўпроқ ишлатилади. Худди шу икки товушдан тилимизда феъллар, отлар ва сифат вужудга келган. Бир-бирига мутлақ қарама-қарши бўлган *«кел»* ва *«кет»* сўзларининг эгизаклар эканлиги ажабланарли. Бир қоринга сиғган бу эгизаклар битта уйга сиғмайди. Энди *«кес»* сўзига диққат қилиб қаранг. *«Кес»* ҳамиша *«кел»* билан *«кет»*нинг ўртасида пайдо бўлади. Масалан, «йўлни кесиб ўтди» деймиз. Ҳолбуки, йўлдан келинади ва кетилади. Демак, бу сўзлар оға-инилар. Яна *«кеч»* ва *«кез»* сўзлари ҳам *«келиш»* ва *«кетиш»* сўзлари билан уйғунлашади. «Дарёни кечиб ўтди», «Дунёни кезди». Кўриниб турбдики, келтирилган ҳар икки гапда ҳам келиш ва кетиш маъноси бор. Аммо, *«кезмак»* феълининг ўзаги *«кенг»* сўзидан олинган бўлиши мумкин. Чунки, кезиш ҳақида гапирилганда, унга кенглик ярашади. Лекин «кенг» сўзида ҳам келиш ва кетиш маъноси сезилиб туради.

Шу ўринда тилимиздаги кўркам ва жозибали сўзларнинг бири *«келин»* сўзи ҳақида тўхталиб ўтишни истардим. *«Келин»* сўзи асли *«келган»* сўзидан келиб чиққан. Бунда ҳам *«ке»* ўзагидан сўз ясалган.

Юқорида келтирилган мисоллардан кўринадики, қадим-қадим замонларда, Она Тилимизнинг болалик даврида сўзлар ниҳоятда қисқа бўлган экан. **КЕ+Л, КЕ+Т, КЕ+С, КЕ+Ч, КЕ+З, КЕ+(НГ), КЕ+Р, КЕ+К.**

Булар менинг фаразларим. Эҳтимол, хато талқин қилаётгандирман, лекин мен сўзни ҳис этишга, сўзни борича кўришга ҳаракат қилаяпман. Гейне айтганидай: «Хаёлга ошно бўл, хатодан қўрқма!»

* * *

Энди Она Тилимиздаги айрим сўзларнинг асл маъно илдизлари ҳақида тўхталиб ўтсак. Қуйида таҳлил этилаётган сўзларнинг аксарияти бугунги кунда ҳам тилимизда қўлланади. Лекин биз уларнинг асл илдизига деярли эътибор бермаймиз. Биз фойдаланаётган сўзларнинг туб маъносини англаш учун Маҳмуд Кошғарийнинг «Девону луғотит турк» асарига фикран саёҳат қилиб кўриш керак. Шунда сўз ҳаётини ва унинг тарихини, кечмиш-кечирмишини ҳис қилиш мумкин.

«САВЧИ» («СОВЧИ»). Бу сўз аслан «сўзчи» деган маънони англатган. Қадимги туркий тилда «сав» — «сўз» дегани. Дарҳақиқат, бировнинг эшигига совчиликка борган одам қуда бўлишни истаётган тарафнинг сўзларини олиб боради. Шунинг учун ҳам унга «сўзчи» — «совчи» дейилган.

«ЧАЛҒАЙ». Биз қуш қанотларини яхлит ҳолда қанот деб атаймиз. Лекин қанотнинг ҳам қисмлари бор: ён қисм, учки қисм ва елкага ёпишган қисм. Одамларда ҳам шундай: бармоқ, кафт, тирсак, билак каби қўл қисмлари бор. *Қуш қанотларининг уч қисмига «чалғай»* деб айтилган. Ҳозирги тилимизда қанот учини ифодаловчи яхлит сўз йўқ, фақат «қуш қанотининг учи» деб айтишимиз мумкин. Нимагадир қанот учини ифода қилган «чалғай» сўзини ишлатмаймиз. Лекин бу сўз ўлмаган. Халқ тилида чопон ёқасининг уч қисми ҳозир ҳам «чалғай» деб айтилади. Умуман бу сўзга бизда эҳтиёж бор. Чунки, «чалғай» сўзининг маъносини ифода этувчи бошқа эквивалент сўз бизда йўқ.

«ДАНГАЛ». Биз «У дангал одам», «Дангал гапни айтди», «Дангал бўлинг» деган гапларга кўп дуч келамиз. Бу сўз асосан одамнинг қатъиятини ва мустаҳкам сифатларини ифодалаш учун қўлланилади. Қадимда «дангал» сўзининг асл маъноси шундай бўлган: *арпа ва буғдойлар ўрилгач, уларнинг даста-даста қилиб боғланган боғи «дангал»* дейилган. Шунинг учун бу сўз қатъиятли, бир сўзли, мард, ўзини йиғиб ололган одамларга нисбатан қўлланилади.

«ЯЛАНҒОЧ». Бу сўз «яланг» сўзидан келиб чиққан. Қадимда «ўт тушган жой каби қора, заранг, гиёҳ битмас ер»га нисбатан «яланг» сўзи ишлатилган. Демак, *«яланг»+«оч»*дан «яланғоч» сўзи дунёга келган.

«ГУНГ». — Бу сўз ҳозирда эшитмайдиган ва гапиролмайдиган ногиронларга нисбатан ишлатилади. Қадимда *«гунг»* сўзи *«жория»* деган маънони англатган. Чунки, жориялар тилсиз ва қулоқсиз бўлишлари керак эди. Улар эшитмасликка ва гапирмасликка маҳкум эдилар. Ҳақиқий гунглар эса, яъни кар ва гаранглар *«тунгу»* деб аталганлар.

«БАЛУ-БАЛУ». Қадимги туркий тилда бу сўз Кошғарийнинг изоҳига кўра, *«оналар боласини бешикда ухлатиш учун қўллайдиган алла ўрнидаги сўз».* Бу сўз русларнинг алласи «баю-баю» билан нақадар яқинлиги ажабланарли. Ким билади дейсиз, балки бу сўзларнинг ҳақиқатан илдизи бирдир.

МАНГУ ЛАҲЗА... *С.МАҲКАМОВ бисотидан.*

«КИЙИК». Бу сўзни биз ҳозирги тилимизда тор маънода, яъни фақат кийиклар маъносида тушунамиз. Аслида бу сўз ёввойи бўлган барча нарсаларга нисбатан ишлатилган.

«ТЎП» — копток, тўп маъносида. Кошғарий изоҳига кўра, «тўп» сўзи *«тўпиқ»* сўзининг қисқарганидир. Дарҳақиқат, тўпиқ ҳам, тўп ҳам шаклан юмалоқ. «Копток» балки «тўп-тўп» сўзининг ўзгарганидир.

«ЧЎП» — Бу сўз истеъмолда кўп ишлатилади. Унинг асл маъноси — ҳар нарсанинг сиқилгандан сўнг қолган ташландиғи, чиқиндиси. Биз бу сўзни «чўп-устихон» маъносида қўллаганимизда унинг илдизига яқинроқ борамиз. Гоҳида эса, хўл новдани ҳам чўп деб атаймиз. «Чўп» сўзига уйқаш «чўл» сўзи ҳам қуриган маъносини беради. Энди «чўл» ва «чол» сўзларига эътибор берсангиз бу сўзлар ҳам бир-бирига жуда яқин. Шунингдек, қариган сўзи билан «қуриган» сўзи ҳам аслан бир. Шундан келиб чиқсак, «чўп», «чўл», «чол» сўзлари ҳар жиҳатдан бир-бирига уйғун, яъни улар «қуриган» маъносини беради.

«ТОЛ». «Тол» деганда биз фақат тол дарахтини тушунамиз. Бу сўзнинг асл маъноси *«хўл новда»* дегани. Кошғарийнинг айтишича, нозик ва хушқомат канизакларни ҳам тол деб атаганлар. **«ЁШ»** сўзининг ҳам тилдаги ҳозирги тушунилиши «тол»нинг ҳолатига ўхшайди. Чунки, *«ёш»* сўзи *«кўкат, янги, соф»* деган маъноларни билдирган.

«ЧАНОҚ» — (асл маъноси — идиш). Қадимда отлар ва молларга сув ичишлари учун қўйиладиган идиш. Дарҳақиқат, пахта чаноғи — пахта турадиган идиш, мия чаноғи мия турадиган идиш маъносида сўзнинг асл илдизига яқин боради.

Кўряпсизки, сўзларнинг ҳам ўз ҳаёти, ўзгаришлари, кечмишлари бор. Ҳар куни тилимизда қайта-қайта ишлатиладиган сўзларга эътибор билан қарасак, уларнинг тарихини, ички сеҳрини, ранглари ва товланишларини ҳис этамиз. Юқоридаги каби мисолларни кўплаб келтиришим мумкин эди. Лекин, шу бир неча сўзлар таҳлили билан чегараландим. Чунки, сўзга диққат қила оладиганлар кичикроқ ишора билан ҳам сўзларнинг илдизларини кўра оладилар. Биз кўпинча сўзни фақат ташқи томонидан кўрамиз. Муҳими, биз сўзнинг ички томонига қарашни ҳам ўрганишимизда.

* * *

Энди сўзларнинг феъл-атвори, даражалари ҳақида ҳам тўхталиб ўтай. Бу дунёнинг одамларга, дарахтларга, ҳайвонларга ва бошқа жонзотларга ўз ўлчови бўлгани каби сўзлар учун ҳам ўлчовлар мавжуд. Ҳар ким сўзларни ҳар хил кўради, ҳар хил қабул қилади. Хўш, мен сўзларни қандай кўраман?

«МАЪЛУМКИ». Бу сўз доимо кераксиз юкларни кўтариб юрадиган ҳаммолдир. Лекин, олиб кетаётган юкининг кераксиз эканлигини ўзи билмайди. Бу сўзни «тўтиқушлар» яхши кўради ва улар доимо шу сўзнинг изидан эргашиб юрадилар.

«НИСБАТАН». Гарчанд бу сўз килограмм, метр, пуд ва бошқа ўлчов бирликлари эришган аниқ даражага етиша олмаган эса-да, барибир оламдаги минглаб ҳар хилликнинг ягона ўлчовидир. Унинг қуроли ноаниқликдир.

«ТАВАККАЛ». Қайсар ва ўжар, анчайин жасоратли сўз. Лекин унинг боши кал. Бу каллик ўйловдан ҳам, кўп ўқишдан ҳам эмас. Балки у бир вақтлар бошини ёнаётган ўтга солиб кўриб, таваккал қилган экан. Бу сўзни унинг ўзига ўхшаганлар яхши кўрадилар.

«ҚЎРҚУВ». Мижғов ва мужмал. Ўзининг исми ўзига ёқмайди. Шунинг учун, кўпинча «мен андишаман» деб минғирлайверади.

«ЖАВОБ». Саволнинг хотини. У саволнинг чизган чизиғидан чиқмайди.

«БАХТ». У мукаммал сўз. Уни бахтлилардан кўра бахтсизлар кўпроқ айтадилар. У кўркам ва гўзал. Лекин, бир ками бор — қулоғи оғирроқ.

«ТАШВИШ». Унинг қулоғи йўқ. У эшитиш учун эмас, тинимсиз гапириш учун яралган.

* * *

Менимча, бу оламни ва ҳаётни сўз кўзлари билан кўриш мумкин. Маъно — сўз, сўз — маънодир.

Мен кўзларнинг сўзларида кўринай,
Мен сўзларнинг кўзларида кўринай.

КЎНГИЛГА ЯҚИН САТРЛАР

Истеъдодли шоира Ўктамхон Холдорова қаламига мансуб шеърлар кўнгилга яқин бўлганлиги учун ҳам ўз ўқувчиларига эга.

Яқинда Миллий матбуот марказида шоиранинг янги —«Оққуш излари» ва «Сабрга суяниб» шеърий тўпламларининг тақдимоти бўлиб ўтди. Маросимда сўзлаган шоирлар Азим Суюн, Мирпўлат Мирзо, Фахриёр, Турсун Али, адабиётшунос олим Ортиқбой Абдуллаев, ёш шоира Адиба Умирова ва олий адабиёт курси тингловчилари шоира шеъриятида акс этган инсон руҳий оламининг қирралари, шеърлардаги ўзига хос оригинал шеърий ташбеҳлар ҳақида мулоҳаза юритдилар.

"ДЕВОНУ ЛУҒОТИТ-ТУРК" ҚАЧОН ТОПИЛГАН?

Тадқиқот, ахборот

Энди ақлини таний бошлаган бир ўспирин отасидан ўзи туғилиб ўсган Диёрбакир шаҳрида беш-олти юз йил аввал бир миллион қирқ минг китоб фондига эга кутубхона бўлганини эшитади. Бу маълумот уни жуда ҳайратлантиради. Шу сабаб бўлиб, у китобга, китоб сотиб олишга ишқибоз бўлади. Бир миллионли, ҳеч бўлмаганда, ўн беш-йигирма минг фондли кутубхона ташкил этишни ният қилади. Қўлига пул тушди дегунча, китоб сотиб ола бошлайди. Тўққиз ёшли бу болакай Али эди. У умрининг охирига қадар ана шу одатини тарк этмади. Ҳафтада икки-уч марта китоб дўконларига, расталарга борар, тарих, адабиёт, тил, маданият ва сиёсатга оид китобларни сотиб олар эди. Шундай қилиб у йигирма мингдан ортиқ нодир китоблар, қўлёзмалар тўплайди. Бу миллат учун жуда катта хизмат бўлганини, эҳтимол, у хаёлига ҳам келтирмагандир...

Бир куни Али, одатдагидек, эски китоблар сотиладиган саҳҳофлар бозорига боради. Бурҳонбейнинг дўконига кириб, эски китобларни титкилайди. Ўзига маъқул ҳеч вақо топмаганидан сўнг Бурҳонбейдан бирор янги нарса борми, деб сўрайди. Сотувчи бир китоб бору, бироқ қиммат эканини, ҳатто маориф вазирлиги ҳам олмаганлигини айтиб, китобни унга кўрсатади.

Али Амирий китобни қўлига олиши билан бу асар ягона қадимий нусха эканини, асарнинг жаҳоншумул аҳамиятини дарҳол тушуниб етади, бироз ҳаяжонланди. Буни Бурҳонбейга сездирмасдан у билан савдолашиб, китобни 33 лирага сотиб олади. Али Амирий шундан кейинги таассуротини маслакдошларига бундай ҳикоя қилган эди: «Китобни олиб уйга келдим. Еб-ичишни ҳам унутиб, бир неча соат унинг мутолааси билан машғул бўлдим. Дўстлар, сизга билдираяпман. Бу китоб эмас, Туркистон ўлкасидур! Туркистон эмас, жумлаи жаҳондур! Турклик, турк тили бу китоб соясида чинакам равнақ топади! Араб тили учун Сеййибуйиҳнинг китоби қанчалик муҳим бўлса, бу ҳам турк тили учун шунчалик аҳамиятлидир. Ҳозирга қадар турк тилида бунинг каби китоб ёзилгани йўқ. Бу китобнинг ҳақиқий баҳоси аниқланмоқчи бўлса, жаҳоннинг хазиналари бунга тенг келолмас.

Бу китоб билан ҳазрати Юсуф орасида бир ўхшашлик бор. Юсуфнинг акалари уни арзимас ақчага сотдилар. Бироқ уни Мисрда ўзининг вазнича келадиган жавоҳирга пулладилар. Бурҳонбей бу китобни менга 33 лирага сотди. Мен эса буни беҳисоб олмосларга, зумрадларга бермайман».

Бу китоб Маҳмуд Кошғарийнинг ҳали илм аҳлига маълум бўлмаган «Девону луғатит-турк» асари эди. «Девон»нинг топилиши катта шов-шувларга сабаб бўлди. Ҳатто уни кимлардир қўлга киритиш пайига тушди. Мажористон Фанлар академияси асарни ўн минг олтин пулга сотиб олишни таклиф этди. Французлар «Девон»ни қўлга киритиш учун қуюқ ваъдалар бериб кўрди. Бироқ миллат манфаатини ҳар қандай моддий бойликдан устун қўядиган Али Амирий барча таклифларни рад этди.

«Девон» 1915-1917-йиллари Истамбулда чоп этилди. Кейинчалик инглиз, немис, рус, турк, озарбойжон, уйғур ва ўзбек тилларига таржима қилинди. Туркийшуносликда асар ҳақида кўплаб тадқиқотлар яратилди. Бу асарни илмий ўрганиш ва оммалаштиришда ўзбек олимларининг ҳам хизмати беқиёсдир.

Шуни ҳам алоҳида таъкидлаш жоизки, «Девон» бўйича ҳозиргача қанча кўп тадқиқот қилинган бўлса, асар ҳали бундан ҳам кўп ишга мавзу бериши мумкин.

Бошқа муаммоларни қўйиб, биргина асарнинг топилиш санаси ва жойи билан боғлиқ фикрларга эътибор берайлик. Олий ўқув юртлари талабалари учун мўлжаллаб чиқарилган «Ўзбек адабий тили тарихи»да «Девон»нинг 1914 йили Туркиянинг Диёрбакир шаҳрида топилгани таъкидланган(У.Турсунов, Б.Ўринбоев. Ўзбек адабий тили тарихи. Т., 1982, 35-бет). Ушбу «Тарих»нинг қайта ишланган нашрида ҳам айнан шу фикр келтирилган (У.Турсунов, Б.Ўринбоев, А.Алиев. Ўзбек адабий тили тарихи. Т., 1995, 66—67-бетлар). Бошқа ўзбек олимларининг ишларида ҳам шундай фикр учрайди. Татар олими Х.Махмутов эса асарнинг 1915 йили Истамбулда топилганини қайд этади (Х.Махмутов. Мангулик ёдгор. Қозон, 2002, 8-бет). Машҳур туркийшунос олим А.Н.Кононов Али Амирий «Девон»ни Истамбулдаги эски китоблар сотиладиган бозордан 1914—1915 йиллар оралиғида сотиб олган, деган фикрни билдирган «Ўзбек тили ва адабиёти», 1972, 1-сон, 34-бет). Али Амирий фаолиятини ўрганган турк олими Мухтор Тевфик ўғли эса «Девон» 1908—1912-йиллар оралиғида топилган, деган хулосага келган (Мухтор Тевфик ўғли. Али Амирий. Анқара, 1989, 72—73-бетлар.).

Маълум бўладики, бу борада аниқ тўхтамга келинмаган, тафовутли хулосалар турлича.

«Девон»нинг қачон ва қаердан топилгани ҳақидаги дастлабки маълумот асарнинг биринчи ношири ва илк таржимони килисли Рифатнинг «Янги тонг» газетасида («Yeni sabah», 1945 йил 30 сентябр, 4, 7, 11, 14, 18 октябр) эълон қилган хотираларида учрайди. Хотиралар Туркияда бир неча марта қайта нашр қилинган. Унда асарнинг топилган жойи сифатида саҳҳофлар бозори кўрсатилган.

Хўш, бу ҳолда «Ўзбек адабий тили тарихи»даги маълумот қандай пайдо бўлди? Саҳҳофлар бозори қайси шаҳарда? Бу саволларга аниқлик киритилиши зарур. Асарни топган Али Амирий асли Диёрбакир шаҳридан бўлган. Шу боис, Рифат хотираларда «диёрбакирли Али Амирий афанди», деб тилга олган. Али Амирий «Девон»нинг топилгани ҳақидаги маълумотларни ҳам «Диёрбакир қироатхонаси»да гапириб берган. Манбаларда «Девон» топилган саҳҳофлар бозори Истамбул шаҳридаги Боязид майдонида жойлашгани қайд қилинган (Мухтор Тевфик ўғли. Али Амирий. Анқара, 1989, 73—74-бетлар). Диёрбакир қироатхонаси ҳам Истамбулдаги Қарабаба кўчасида жойлашган. Али Амирий 1908 йили Истамбул шаҳрига кўчиб келиб, умрининг охирига қадар шу шаҳарда яшаган. Бироқ Рифат хотираларида саҳҳофлар бозори ва Диёрбакир қироатхонасининг Истамбул шаҳрида жойлашгани, Али Амирийнинг 1908 йили бу шаҳарга кўчиб келгани ҳақида маълумот берилмаган. Худди шу ҳол «Ўзбек адабий тили тарихи» муаллифларини чалғитган кўринади.

Энди «Девон»нинг топилиш санаси хусусида. Рифат хотираларида «Девон» ҳижрий 1333 санада топилгани кўрсатилган. Бу милодий ҳисоб бўйича 1915 йил. Х.Махмутовнинг асар 1915 йили, А.Н.Кононовнинг 1914—1915-йиллар оралиғида топилган дейишлари сабаби шунда бўлса керак.

Бизнингча, бу ва юқорида келтирилган саналарнинг «Девон» топилган вақтга дахли йўққа ўхшамоқда. Нега? Чунки «Девон»нинг босма биринчи ва иккинчи жилдлари ҳам ҳижрий 1333 йили Истамбулда нашр қилинган. Бу ўз-ўзидан «Девон»нинг 1915 йили топилганига шубҳа уйғотади. Чунки бир йил ичида «Девону луғатит-турк»дек катта ҳажмли асарнинг икки жилдини нашрга тайёрлаб, чоп эттириш мушкул экани аён.

Бундан ташқари, хотираларда номи келтирилган Маориф вазири Амруллоҳ афанди ҳам, «Девон»ни дўкондан сотиб олиш учун Амирийга пул бериб турган дорулфунун домласи Фоиқ Решатбей ҳам 1914 йили вафот этган (Мухтор Тевфик ўғли. Али Амирий. Анқара, 1989, 72-бет.). Мазкур далиллар «Девон»нинг ҳижрий 1333 йили топилгани ҳақидаги фикрлар асоссиз эканини кўрсатади.

Рифат хотираларида «Девон»нинг топилиш вақти билан боғлиқ бошқа маълумотлар ҳам борки, ҳозирга қадар тадқиқотчиларнинг бирортаси буларга эътибор бермаганга ўхшайди. Али Амирий «Девон»ни дастлаб килисли Рифатга кўрсатиб бундай дейди:

« — Рифат, бу китоб нақадар машҳур бўлса, шуқадар юксак, қанчалик қимматли бўлса, шунчалик бебаҳо. Бироқ ташвишли жиҳати ҳам бор. Китобнинг муқоваси чириган, устки қисми титилиб кетган, варақлари қоришган, боши, сўнги ўқиб бўлмас даражага етган. Саҳифаларининг рақами йўқ. Китоб якунланганми, йўқми? Тартиб бериш имкони борми? Бу каби саволлар мени маҳзун этар. Ажабо, китоб бекаму кўстмикан? ...Рифат, сендан илтимос қиламан, ҳар куни кел. Шу китоб билан бир-икки соат шуғуллан. Бу китобда камчилик йўқми, буни аниқла.

Таклифни мамнуният билан қабул қилдим. Икки ойча мунтазам равишда бир неча соатдан шуғулландим. Китобни уч марта ўқиб чиқдим. Варақларини бир ердан олиб, иккинчисига қўйдим. Мос келмади. Сўзларнинг ўқилишига, баҳснинг давомига қарадим. Хуллас, ишлай-ишлай китобга тартиб бердим. Саҳифаларига рақам қўйдим».

Демак, Рифатнинг гапларига кўра, асар варақларини жой-жойига қўйиб тартиблашга икки ойча вақт кетган. Бу орада «Девон» топилгани ҳақидаги хабар зиёлилар орасида кенг тарқалган. Бундан Зиё Кўкалп ҳам дарак топган. У асарни кўрмоқчи бўлиб, зудлик билан Али Амирийнинг олдига келган. Бироқ Али Амирий унга китобни кўрсатмаган. Сўнгра Зиё Кўкалп Рифатнинг олдига келиб бундай деган: «Бу китобни олиб, нашр этайлик, деб ният қилдим. Бу хазинанинг калити сенинг қўлингда. Кел, менга ёрдам бер. Шу китобни олайлик. Уни бутун туркларга армуғон этайлик. Қани, менга чорасини айт!»

Шундан кейин улар орасида яна қуйидагича суҳбат бўлиб ўтади:

« — Талат пошо билан учраша оласанми? Унга сўзинг ўтадими?

— Марказ аъзоси бўлганим учун ўтади, албатта. Нима демоқчисан?

— Талат пошони Али Амирий жуда ҳурмат қилади. Қачон унинг номи тилга олинса, оғзидан бол томади. Менимча, бу китоб учун Талат пошо Амирий афандига рухсат берса, Амирий ҳам китобни дарҳол беради. Фақат Талат пошо бунга рози бўлармикан, билмадим?

— Талат пошо ишончли ва одамшаванда инсонларни яхши кўради. Балки бунга кўнар. Ҳамма гап буни қай тарзда амалга оширишда. Талат пошо Амирий афандининг ҳузурига борса бўлмас. Уни Бош вазирликка (Бабиалий) ёки марказга (Иттиҳод ва тараққий партияси марказига)чақириш ҳам унчалик тўғри эмас».

Шу суҳбатдан кейин Рифатнинг режасига кўра, Зиё Кўкалпнинг уюштириши билан Али Амирий ўзи ҳурмат қиладиган Адлия вазири Иброҳимбейнинг уйига ифторликка чақирилади. Бу тадбирга Талат пошо ҳам таклиф қилинади. Олдиндан режалаштириб қўйилганидек, Талат пошо Али Амирийдан «Девон»ни чоп эттиришга рухсат беришини илтимос қилади. У рози бўлиб, бу ишни шогирдларидан килисли Рифатга топширади. Рифат китобни ўзида қанча муддат сақлагани ҳақида хотираларда бундай ёзган: «Мана шундай эҳтиёткорлик билан бу китобни бир ярим йилгача муҳофаза этдим. Минг қатла шукр, эгасидан олганимдай қайтардим».

Шу ўринда Талат пошо фаолиятининг айрим саналарига ҳам тўхталиб ўтиш зарурати сезилади. Фикр юритилаётган мавзуни ойдинлаштиришда бунинг алоҳида ўрни бор. 1994 йили Истамбулда нашр этилган «Турк жумҳурияти энциклопедияси»нинг 372—373-саҳифаларидаги маълумотларга кўра, Талат пошо ўша даврда Туркиядаги энг эътиборли шахслардан бўлган. Иттиҳод ва тараққий партиясининг етакчи раҳбарларидан, 1909—1911-йилларда Ички ишлар вазири, 1912 йилда Почта ва телеграф вазири лавозимларида хизмат қилган. 1913 йили Бош вазирликка (Бабиалий) тайинланган.

Энди Зиё Кўкалп ва Рифат ўрталарида бўлиб ўтган суҳбатда Зиё Кўкалпнинг «Талат пошо Амирий афандининг ҳузурига борса бўлмас. Уни Бош вазирликка ёки марказга чақириш ҳам унчалик тўғри эмас», деган гапларини эсга олсак, ушбу суҳбат Талат пошо Бош вазирликка тайинланган 1913 йилдан олдин бўлмагани ойдинлашади. Бундан Мухтор Тевфик ўғлининг «Девон» 1908—1912-йиллар оралиғида топилган, деган фикри ҳам тўғри эмаслиги билинади.

Келтирилган далиллардан маълум бўлмоқдаки, «Девон» топилганидан маълум бир муддатдан кейин Рифат асарга икки ойча тартиб берган. Сўнгра нашрга тайёрлаш учун бир ярим йилча ўзида сақлаган. Асарни чоп эттириш учун рухсат сўраган Талат пошо 1913 йили Бош вазир лавозимига тайинланган. Рифат хотираларида номлари келтирилган Маориф вазири Амруллоҳ афанди ҳам, дорулфунун домласи Фоиқ Решатбей ҳам 1914 йили вафот этган. Бизнингча, бу далиллар «Девону луғатит-турк» Истамбул шаҳрида **1913 йили топилган,** деб хулоса чиқаришга асос бўла олади.

Жўра ХУДОЙБЕРДИЕВ,
ЎзМУ катта ўқитувчиси

Ҳазрат Алишер Навоий умрининг охирги йиллари, 901 ҳижрий (1495-96) йили «Насойим ул-муҳаббат мин шамойим ул-футувват» («Улуғлик хушбўйиликларини таратувчи муҳаббат шабадалари») тазкирасини ёзади. Асар VII асрдан XV аср охиригача, тўққиз аср давомида Яқин Шарқ, Ҳиндистон, Эрон ва Ўрта Осиёда яшаб ижод этган, фаолият кўрсатган 770 авлиёга (35 нафари аёл авлиё) бағишланган. «Насойим ул-муҳаббат» илгари ёзилган асарларга таянган ҳолда тузилган.

Асар манбаини Абдураҳмон Жомийнинг «Нафаҳот ул-унс», Фаридуддин Атторнинг «Тазкират ул-авлиё» ва Навоий ўзи битган ҳинд ҳамда турк шайхлари таърифи ташкил этади. Албатта, Жомий асари ҳам ўзидан олдин ёзилган асарларга таяниб яратилган.

МУҲАББАТ ШАБАДАЛАРИ

Навоий гулшани

«Насойим ул-муҳаббат»да келтирилган машойихнинг кўпчилиги авлиё мартабасидаги комил инсонлардир. Улар каромат қилиш имконига эга эдилар: ҳавода учмоқ, сув устида юрмоқ, оз муддатда узоқ масофани босиб ўтмоқ, руҳлар билан мулоқот қилмоқ... Бу комил инсонлар ўз замонасида халқ ва жамиятни тўғри йўлга бошлашда фаолият кўрсатган, нодир асарлар яратган, замонаси маънавий ҳаётига ўз таъсирини ўтказган кишилар эдилар.

Алишер Навоий асарда тасаввуф таълимоти, унинг тарихи, йўналишлари, оқимларини манбалар асосида кўрсатиб берди. Асарда ҳар бир авлиёнинг ўзига хос маънавий ҳаёти, руҳият дунёси, илмий фаолияти ёритилган.

«Насойим ул-муҳаббат» Шарқ тазкиранавислигини юқори чўққига кўтарган асар. Унда мингдан ортиқ арабча оят, жуда кўп ҳадис, машойихнинг нақллари, 200дан ортиқ арабча байт, 30дан ортиқ форсий маснавий, 70га яқин рубоий бор.

«Насойим ул-муҳаббат»да тасаввуф таълимотининг улуғ намояндалари Увайс Қараний, Зуннун Мисрий, Ҳасан Басрий, Иброҳим Адҳам, Шақиқ Балхий, Абу Язид Бистомий, Абу Ҳафз Ҳаддод, Ҳаким Термизий, Жунайд Бағдодий, Мансур Халлож, Абу Бакр Шиблий, Али ибн Усмон Ғазнавий каби авлиёлар ҳинд машойихи: Фарид Шакарганж, Фахруддин Зоҳид, Қози Раис, Қирқ Абдол, турк машойихи: Аҳмад Яссавий, Ҳаким ота, Илёс Шайх, Боб Мочин, Занги Ота, Абу Мансур Мотуридий ва бошқалар берилган.

Алишер Навоийнинг «Насойим ул-муҳаббат» тазкираси муайян даражада мустақил асардир. Шарқ анъанасига кўра, бир мавзудаги асарни иккинчиси тўлдириб, мукаммаллаштириб келган.

Навоий Жомийнинг форс тилида ёзган «Нафаҳот ул-унс» асарига мурожаат этар экан, у асарга манбаъ сифатида ўрин беради. Чунки Навоийнинг ўзи Жомийга шундай асар ёзишни таклиф қилганди. Агар Навоий таклифи билан Жомий «Нафаҳот»ни ёзмаганда эди, форс адабиёти тарихида шундай асар бўлмасди. Аммо Навоий мақсадидаги Шарқнинг буюк алломалари бўлмиш 200га яқин авлиё «Нафаҳот ул-унс»дан ўрин олмагани сабабли «Насойим ул-муҳаббат» бошқача тартибда ёзилади.

Бинобарин, «Нафаҳот ул-унс»дан тубдан фарқ қилади. Улар қуйидагилардир:

1. «Насойим» мустақил ёзилган муқаддимаси билан фарқланади;

2. «Нафаҳот»даги машҳур авлиёлар тўғрисидаги Жомий матнининг қисқартирилгани билан фарқ қилади;

3. Фаридуддин Атторнинг «Тазкират ул-авлиё» асаридаги машҳур 13 авлиё «Насойим»дан ўрин олган;

4. Ҳинд машойихидан 36 авлиё «Насойим»га киритилган;

5. 112 Туркистон авлиёлари асарда мутлақ янги саҳифа очган. Абдуллоҳ Муборак, Абу Мансур Мотуридий, Аҳмад Яссавий, Паҳлавон Маҳмуд, Хожа Боязид, Лутфий, Тободгоний ва бошқалар шулар жумласидандир;

6. Абдураҳмон Жомийнинг ўзи «Насойим»да авлиё даражасида алоҳида васф этилган. Жомий турк шайхлари сирасида берилган. Асар Жомий мадҳи билан якунланади;

7. «Насойим» ўзининг хотимаси билан фарқ қилади.

Бу фарқларга кўра, Навоийнинг «Насойим ул-муҳаббат» асари Жомийнинг «Нафаҳот ул-унс» асаридан ажралиб турадики, демак, у таржима эмасдир.

Қизиқ! Айрим муаллифлар «Насойим ул-муҳаббат»ни Жомийнинг «Нафаҳот ул-унс» асари таржимаси деб келмоқдалар. Улар бу асарни ўқиш эмас, ҳаттоки қўлларида ушлаб кўрмаганга ўхшайдилар.

Агар Абдураҳмон Жомийнинг «Нафаҳот ул-унс» асарига эҳтиёж бўлса, асарнинг қуйидаги таржималарига мурожаат этишингиз мумкин.

ЎзРФА Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти фондидаги олтмиш тўртта «Нафаҳот ул-унс» қўлёзмасининг иккитаси тазкиранинг тўлиқ таржимасидир. Жомий асарини таржима қилиш Хоразм шоҳи Муҳаммад Раҳимхони Соний фармонига асосан Раҳмонқули қори исмли кишига топширилади. У киши 1886 йили таржимани тугатади. Асар жами 556 варақ, рус қоғозига настаълиқ хатида ёзилган. Ҳозир у 7286-инвентар рақами билан институтда сақланади.

«Нафаҳот ул-унс» асарининг яна бир тўла таржимасини Шарқий Туркистоннинг Ёрканд вилояти ҳокими Хўжа Кеффакбек илтимосига биноан мулла Умар бинни мулла Ҳожи Иброҳим ҳижрий 1231 йили рўёбга чиқарган. Қўлёзма 11466-инвентар рақами Шарқшунослик институтида сақланади. Бундан бошқа, усмонли турк Маҳмуд бинни Усмон бинни Али Ломиъ томонидан таржима ва такмила қилиниб, ҳижрий 1289 (1872) йили Туркияда чоп этилган нусха ҳам мавжуд. Жами 711 бет. Ҳозир бу китоб Шарқшунослик институти Ҳ.Сулаймонов фондида 3244-инвентар рақамида сақланади.

Алишер Навоий «Насойим ул-муҳаббат»да Абдураҳмон Жомий ҳақида ёзади:

«Алар васфида хома тили лол ва тил хомаси шикаста-мақолдур. Йиллар тақрир қилилса ва қарнлар таҳрир суръати била битилса, улча ҳаққи бор. Васфларининг адо топмоғи мутаассирдур ва таърифларининг сонға келмаги мутаazзир. Бу бебизоат ва қалил ул-иститоатнинг (озгина куч-қувват. — **Ҳ.И**) яқини мунга содиқ ва таҳқиқи мунга мувофиқдурки, бу умматда аларнинг камоли сувари ва истикмоли маънавийлари жомеъияти билан турамамиш бўлғай. Чун аср фузалосидин ва замон уламосидин ким аларнинг шогирдлиғиға муаззазу мумтоз ва мушаррафу сарафроз эрдилар. Неча киши аларнинг сийрату камолоти шарҳида расоилу кутуб битибдурлар ва тасониф сабт этибдурлар, ародадур. ...Алар зоҳир юзидин ўзларин қутб ул-муҳаққиқин ва ғавс ул-соликин Мавлоно Саъд ул-миллати ваддин ал-Кошғарий қ.р.а. муриди кўрғузурлар эрди. Аммо ҳамонки Увайсий эрдилар ва ҳазрат Хожа Баҳоуддин Нақшбанд р.т. руҳониятидин тарбият топиб эрдилар ва замон машойихидин Хожа Муҳаммад Порсо қ.с. муборак назарлариға етишиб эрдилар...»

Демакки, Абдураҳмон Жомийни Баҳовуддин Шоҳи Нақшбанд руҳияти таъсирида тарбия қилган. Бу билан ҳазрати Жомий авлиё мартабасига эришганлиги маълум этилган.

Ҳомидхон ИСЛОМИЙ

МАНГУ ЛАҲЗА...

С.МАҲКАМОВ бисотидан.

ҲАР АВЛОД УЧУН БИР МАКТАБ

Газета фақат хат-хабардан, кундалик, маиший турмушимиздаги ҳодисаларнинг оддий баёнидан иборат бўлса, табиийки, газетхон зерикади, бундай нашр маънавий озуқа бермайди. Ҳолбуки, матбуот турмушнинг рангин кўринишлари, ижтимоий-сиёсий, маданий-маърифий, адабий-илмий ҳаёт юзига тутилган ойинадир.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг яқин тарихига биз гувоҳмиз. Айниқса, талабалик йилларимизда бирорта сонини қолдирмасдан мутолаа қилар эдик. Ўша йиллари чоп этилган «Тил эрки — эл эрки», «Тилимиз», «Босқинчи қаҳрамон бўладими?», «Хазинанинг эгаси ким?», «Махфия», «Ой бориб, омон қайтмаган болам» каби жиддий мақолаларни ўқиб, сабоқдошлар билан қизғин муҳокама қилганмиз.

Ҳозир ёши қиркни қоралаб қолган авлод — фан номзодлари ва айрим фан докторларининг адабиётшунос сифатида шаклланишида ҳам айнан мана шу минбарнинг далдаси, хизматлари беқиёс бўлган. Дастлабки адабий-илмий мақолаларимизни шу газетада чиқарганмиз.

Бироқ кейинги йилларда шундай ҳоллар ҳам учрамоқдаки, номзодликка даъвогар айрим тадқиқотчилар бу нашр эшигига яқин йўламасдан фан оламидаги ўзларининг «буюк юриш»ларини бошлаб юбормоқда. Бу гапни айтишдан мақсад біровга таъна қилиш эмас, балки «ЎзАС» газетаси бу, биринчи навбатда, адабиётшунос мутахассисларнинг газетаси эканини таъкидлашдир. Айтиши ва ечилиши лозим бўлган энг муҳим адабий-илмий муаммолар, энг қимматли илмий янгиликлар шу нашр орқали кўпчиликка етказилиб маъқулланиши, баҳс бошлаши ёки инкор қилиниши лозим.

Энди газета билан ҳамкорлигимга келсак, кўпгина мақолаларим босилган. Албатта, биринчиси эсда қолгулик. Тасаввуримизда, мақола таҳририятига берилади-ю, эрта-индин чиқиб қоладигандек. Аммо сиёҳи қуримаган мақолалар таҳририятда ойлаб нафас ростлаши, навбат ёки қулай бир фурсат кутишини «Адабиётшунослик ва адабий танқид» бўлимига иши тушганлар яхши билади. Баъзан бу ҳолдан муаллифлар хафа бўлиб ҳам юради. Аслида хом бир материалнинг пишиб, сўнг газетхонлар қўлига етиб боргани яхши. Ёзган киши эса кейинчалик мамнун бўлади.

Газета ва газетхон

Халқимиз 20 — 30-йиллар адабий муҳитига, жадид адабиёти тарихига тегишли жуда кўп илмий янгиликларни, айниқса, қатағонга учраган зиёлилар тақдирига оид кўплаб тадқиқотларни шу газетадан ўқиб олади. Ҳар йили анъанавий тарзда Алишер Навоий ва Бобур тўғрисида саҳифалар берилиши ҳам, қодирийшунослик, чўлпоншунослик, фитратшунослик хусусидаги мақолалар қимматти ҳам бебаҳо бир маънавий хазинадир. Шу маънода профессор У.Норматов тўғри таъкидлаганидек, газета тарихи алоҳида тадқиқот мавзуи сифатида ўрганилиши керак.

90-йилларда диссертация ҳимоя қилган аксарият адабиётшуносларнинг автореферати энг кўп қайд қилинган нашр «ЎзАС» бўлади. Бу гапда муболаға йўқ. Газета илмий нуфуз эътибори билан шу мавқега лойиқ бўлган ва бугун ҳам шунга муносибдир. Зотан, бугунги кунда ҳам муайян шартлар билан «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасини адабиётшунослик соҳасида ёзилаётган диссертациялар мазмун-моҳиятини жамоатчиликка маълум қилиш мақсадида Олий аттестация комиссиясининг илмий манбалари рўйхатига киритиш фойдадан холи бўлмайди.

Баҳодир КАРИМ

УЛГУ

Адабиёт ва санъат еттикунлигининг чиқа бошлаганига эллик йил тўлибди. Ўзбек ёзуви ва китобат тарихи олдида бу ҳеч қанча вақт эмас. Шундай эса-да, бу йиллар маънавиятимиз кечмишида кескин бурилиш ясади. Ўзбек адабиёти ва маданиятининг ўз газетасига эга бўлганлиги муҳим ҳодиса.

«Литературная газета» рус адабиёти, унинг равнақига қандай улуш қўшаётган бўлса, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг ҳам ўзбек маънавиятидаги хизматлари бундан оз эмас. Халқимиз ҳаётида газета адабиёт ва маданият, маънавиятнинг жарчиси, ёритқичига айланган.

Эллик йил ичида газета адабиётшуносларнинг икки-уч авлодини тарбиялаб етиштирди, уларни элга танитди. Газета филологларимизнинг илмий қарашлари, ўй-фикрларини элга етказгучи минбарга айланган. Бугунги ўзбек адабиётшунослигини ушбу газетасиз тасаввур қилишимиз қийин. У ўзбек адабиётининг улгуси(тарозуси) янглиғ. Адабиётшуносликнинг бугуни газетада бериб борилаётган мақолалар билан ўлчанадиган бўлиб қолди. Ўзбек адабиётчиси, шоир-ёзувчисининг кўнгилдошига айланиб қолди газета; етти кун деганда қўлига тегмаса, бутун бошли адабиёт тўхтаб қолгандек туюлади тушунчасида.

Газета жума куни сотувга тарқатилса, икки кун ўтмай, Тошкентдек бошкент тугул, чекка туманларнинг дўконларидан ҳам излаб тополмайсизуни, қўлма-қўл бўлиб кетади. Бир сўз билан айтганда, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» еттикунлиги ўзбекнинг ўқишли газетасига айланган.

Мен газета саҳифаларида ўзбек адабиётининг энг эски ёзма ёдгорликларига алоҳида ўрин ажратилаётганини таъкидлашни истардим. Ёзма ёдгорликларга бағишланган мақолалар, одатда, адабиётшунослик ва адабий танқид, маданият бўлимларидан ўтади. Ушбу мақолалар Маҳмуд Саъдий, Мурод Абдуллаев, Аҳмад Отабоев сингари муҳаррирларнинг назаридан ўтади. Уларнинг жонкуярлиги, талабчанлиги туфайли газета сонларида ўқувчига ёқарли мақолалар бериб борилмоқда.

Олим учун илмий мушоҳада юритиш билан бирга ўз фикрларини ёза олиш, қоғозга тушириш ҳам аҳамиятли. Чамамда, кейингисининг эмгаги ортиқроқ. Фикри нечоғли ўткир бўлмасин, муаллиф уни матнда баён қила олмаса, ёзган нарсасининг кучи ҳам бўлмайди. Бу борада адабиёт газетасининг кўрсатаётган кўмаги катта; олимлар учун ёзма услубни эгаллашда яхшигина мактаб бўлмоқда. Кўп қатори мени ҳам газета мақола ёзишга ўргатди; озмикўпми қаламим чарxланди мақолалар ёзиш жараёнида. Ўзбек тилининг бойлиги, ёзма услубнинг кенг йўллари очилар экан газетада. Менга газета кўп нарса берди.

Ушбу газетадаги илк мақолам 1989 йили берилган эди. Чоп этилган ишларимнинг сирасини кўздан кечирсам, ўшандан буён газетада анча мақолам эълон қилинибди. Кўк турк битиглари ва кўҳна уйғур ёзувли ёдгорликларга, Юсуф Хос Ҳожибнинг «Қутадғу билиг» асари, Маҳмуд Кошғарийнинг «Девону луғатит турк», Алишер Навоийнинг «Муҳокамат ул-луғатайн» асарларига бағишланган мақолаларимни чоп эттирдим.

Ҳатто фандаги янги топилмаларни бошлаб илмий йиғин ё бирор журналда эмас, айни газетада бериш ўзбек филологлари ўртасида одатга айланмоқда. Қадимги туркий битиглардаги айрим топилмаларни илк бор шу газетада эълон қилдик.

Эълон қилинган айрим мақолалар ўзбек олимларининг илмий фаолиятига бағишланган. Хева хони, адиб ва муаррих Абулғозий Баҳодирхоннинг илмий фаолияти ҳақидаги, академик Азизхон Қаюмов, тарихчи-сўғдшунос М.Исҳоқов, тилшунос Қ.Маҳмудов ҳақидаги мақолаларимни ҳам газетада чоп эттирдим. Буларнинг бари учун мен таҳририятга кўпдан-кўп миннатдорлигимни билдираман.

Тилагим шуки, суюкли газетамизнинг умри инсон умридек қисқа бўлмасин. Келаси юзйилликларда ҳам ўзбекнинг ўқимишлиси ана шу минбардан туриб ўз ўй-фикрларини эл-улусига айта олсин.

Қосимжон СОДИҚОВ

Доимий ҳамроҳ

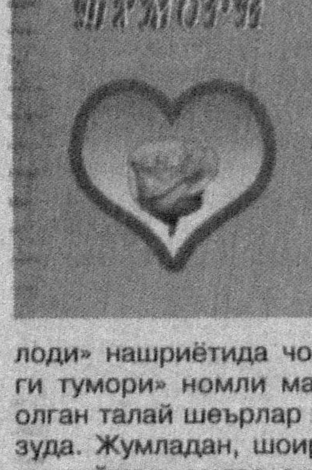

Юртни шарафламоқ, унинг шавкатли ўтмишидан ғурур туймоқ ва буюк келажагидан умидланмоқ қалам аҳли учун доимий қутлуғ мавзулардан ҳисобланади. Шоир Асрор Мўминнинг ўтган йили «Янги аср авлоди» нашриётида чоп этилган «Севги тумори» номли мажмуасидан жой олган талай шеърлар ҳам ана шу мавзуда. Жумладан, шоир «Юртим» шеърида ўтган кунлар энди хотирага айланганини, юрт озод ва обод бўлганидан беҳад бахтиёрлигини куйласа, яна бир шеърида Ватанни «Алп йигитдай ўктамсиз», дея таърифлайди, истиқлол нуридан ёришган диёрни шундай мадҳ этади:

Озодлик ясоғи бу: мардники
энди майдон,
Далангизда гуллагай
орзуларнинг лоласи.
Бепоён чўлингизда безавол
яйрар жайрон,
Қояларга тўкилмас
сорларингиз жоласи.

Тўпламдаги «Севги тумори», «Нисбийлик», «Оҳу кўз гўзал», «Руҳим», «Ойдин кеча», «Афсона» сингари шеърларда ҳаёт, дунё, муҳаббат каби боқий мавзулар атрофида содда, самимий тарзда мушоҳада юритилади. Нашрга масъул муҳаррир Нормурод Нарзуллаев. Муҳаррир И.Зойиров.

Суҳбатдошимиз, Ўзбекистон халқ ҳофизи, доцент Маҳмуджон Тожибоевнинг номи мумтоз ашула шинавандалари орасида машҳур. «Фарғонача шаҳноз» (Муқимий ғазалига Ҳайратий мухаммаси), «Таронаи баёт», «Насруллойи», «Ушшоқ» (Навоий), «Мўғилчаи наво» (Мунис), «Ушшоқи калон» (Фузулий ғазалига Амирий мухаммаси), «Чоргоҳ» (Фузулий), «Чапандози сувора» (Фузулий), «Ушшоқи содирхон» (Жомий) ва бошқа мумтоз ашулалар унинг репертуаридан муносиб ўрин эгаллаган.

М.Тожибоев 1984 йилдан 2002 йилгача Ўзтелерадиокомпания қошидаги «Мақомчилар ансамбли»да ишлади. 2002 йилдан Ўзбекистон Давлат консерваториясининг «Анъанавий ижрочилик» кафедрасида доцент лавозимида фаолият кўрсатиб келяпти. 2000 йили «Ўзбекистон халқ ҳофизи» унвонига сазовор бўлди.

Учрашув

Маҳмуджон ТОЖИБОЕВ:

“САНЪАТ—РУҲ ЭҲТИЁЖИ”

Устозлари ҳақидаги дастлабки саволимизга Маҳмуджон шундай жавоб берди:

— Ҳаётимда ва ижодимда нимага эришган бўлсам, фақат Юнус Ражабий номидаги «Мақом» ансамбли туфайли бўлди. Устозлар Очилхон Отахонов, Ориф Алимаҳсумов, Орифхон Ҳотамов, Фаттоҳхон Мамадалиев, Турғун Алиматовлардан умрбод миннатдорман. Улар менга мақом йўлларини, сўзларнинг талаффузи, ширин нафас олиш услуби, тиниқ, жарангдор ва равон ижроларини ўргатдилар. Мақом ансамбли мен учун улуғ мактаб ҳисобланади.

Ўзбек ҳофизлик мактаби бой асрий анъаналарга ва ижодкорлик салоҳиятига эга. У оромбахш оҳанглари, мазмундор сўзи билан ҳаммамизни эзгуликка чорлайди.

— Ўзбекистон халқ ҳофизи Очилхон Отахонов билан ижодий ҳамкорлигингиз ҳақида сўзлаб берсангиз.

— Очилхон ака кўп ажойиб фазилатларга эга бўлган инсон эди. Ҳамиша санъаткор одобини биринчи ўринга қўярди. У киши мерос қолдирган саҳна одобини ҳеч қачон эсдан чиқармаслигимиз керак. «Ҳар қандай қўшиқни ўзингнинг кучинг етадиган пардада айтгин, дегандилар бир суҳбатимизда. — Қўшиқнинг шеъри, мусиқаси, муаллифлари ҳаёт бўлса, албатта, улар билан бамаслаҳат иш тут. Агар мумтоз ашулаларни куйламоқчи бўлсанг, унинг устида синчковлик билан ишла, шеър, ғазал замиридаги маънони, шоир мақсадини тўла тушуниб олгин. Ана шундан кейингина ашула устида ишлагин. Чунки ашула сўз ва соз, маъно ва оҳанг уйғунлигида таркиб топади. Шундай уйғунликка эришсанггина сен куйлаган ашулалар тингловчи қалбига етиб боради».

Очилхон аканинг бу ўгитлари ашулачилик санъатида ўз ўрнимни топишимга асос бўлиб хизмат қилди, десам адашмайман.

— Мусиқа меросимизни ўрганиш борасида олиб борилаётган ишлар ҳақида фикрингизни билмоқчи эдик.

— Бугунги кунда олий, ўрта махсус маданият ва санъат ўқув юртларида мусиқий таълим қандай аҳволда эканлиги билан доимо қизиқиб бораман. Ўн йилдан буён Консерваториянинг «Анъанавий ижрочилик» кафедраси ва Маданият институтининг «Халқ ашула ва рақс ансамблига раҳбарлик» кафедрасида «Анъанавий яккахон қўшиқчилик» фанидан таълим бериб келяпман. Миллий мусиқий меросимизни ўрганиш ва ўқитиш борасида бугун катта ижобий ишлар амалга оширилаётгани қувонарли ҳолдир.

Намунавий ўқув дастурлари, мутахассис тайёрлайдиган ўқув режалари қайтадан кўриб чиқилди. Халқ мусиқий меросини ўқитиш учун қатор дарслик ва ўқув қўлланмалар яратилди. Янги дарслик ва ўқув қўлланмаларда халқимиз ва бастакорлар яратган ашула ҳамда куйларга кенг ўрин берилган.

Шулар билан бирга олий, ўрта махсус маданият ва санъат ўқув юртларида миллий мусиқамиз тарихига тааллуқли XIII асрда кашф этилган миллий нота ёзувини ўрганиш, уд ва қонун созлари учун мутахассис созандалар тайёрлаш борасида жиддий ўйлаб кўриш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

— Замонавий эстрада санъатининг бугунги ҳолати ҳақида нима дея оласиз?

— Яхши эстрада хонандаси бўлиш учун аввало ўзбек миллий, мумтоз қўшиқларини яхши билиш, устозлар анъанасини ўрганиш, улар орасидан бугунги кун талабига мос ижод намуналарини омма орасига олиб кириш зарур деб ўйлайман. Концертларда жонли овозни онда-сонда эшитиб қоламиз, оранжировкалар ва эстрада номерларининг савияси юқори эмас.

Эстрада, энг аввало, миллий услуб, овоз (вокал), чолғу мусиқаси, сўз ва оригинал жанрларнинг уйғунлигидаги санъат туридир.

Ёшлигимдан машҳур санъаткорлар Ботир Зокиров, Зайнаб Хонларова, Алла Пугачёва, Муҳаббат Шамаева, Юнус Тўраев, Стахан Раҳимов қўшиқларини севиб тинглаганман. Эстрада ижрочилари бор экан, албатта, бу соҳанинг келажаги ҳам бор. Эстрада санъатининг моҳиятини миллий руҳ билан боғлаб олиб борилмас экан, ҳақиқий миллий эстрада санъатини яратиш мушкул.

— Кейинги ўн йил мобайнида кўплаб шогирдлар тарбияладингиз. Бугун уларнинг ижодий фаолияти қай даражада?

— Шогирдларим орасида турли ёшдагилари бор. Уларга ҳам, бошқа ашула айтишга, соз чалишга орзумандларга ҳам айтадиган гапим шуки, санъатга фидойилик билан юракдан меҳр қўйиш, меҳнатдан, машаққатдан, изланишдан ҳеч қачон қочмаслик керак. Санъат, тасаввуф таълимоти бўйича, руҳ эҳтиёжидир. Буни Оллоҳ ҳаммага ҳам насиб этавермайди. Зўрма-зўракилик, мантиқсиз енгил-елпилик, юзаки нағмалар ёки пул топиш мақсадида санъат оламига кириб бўлмайди. Санъат руҳга таъсир этиш орқали ҳалолликни, покликни, садоқатни эъзозлайди.

— Хонанданинг ижрочилик маҳорати овоз машқлари воситасида қайси услубда бўлгани маъқул?

— Маълумки, ўзбек анъанавий қўшиқ ижрочилиги авлоддан-авлодга устоз-шогирд анъанаси орқали ўтиб, ҳудудий услублар заминида ривож топди. Анъанавий қўшиқ ижрочилигининг энг ёрқин хусусиятлари ана шу йўналишда узил-кесил шаклланади. Овоз машқлари мунтазам равишда оддийдан мураккабга, вазминликдан тезликка, мусиқий ижрочилик тамойилига асосланган бўлиши керак. Бу машқлар 10-15 дақиқа ва ундан кўп давом этади ва маълум тартибда ўтказилиб, тўғри нафас олиш, тўғри талаффуз ҳосил қилиш, овозни тўғри жаранглатишга қаратилади.

Халқ қўшиқчилиги педагогикаси асосан кўкрак — қорин нафасидан фойдаланишни, анъанавий қўшиқ ижрочилигида тўлқинлантириш, ўрама, нолиш, зангула, ҳанг безакларини жой-жойига қўйиб ижро қилишни, асарнинг мазмунидан келиб чиққан ҳолда турли баландликдаги товушларни бошқаришда кўкрак ва бош резонаторларидан фойдаланишни тавсия этади.

— Маълумки, сато, танбур, ғижжак каби бир неча созларни маҳорат билан ижро этасиз. Бу жабҳада фаолиятингиз қайси устозлар билан боғлиқ?

— Мен аввало шогирд сифатида чолғу сирларини давримиз созандалик санъатининг дарғаларидан бири Турғун Алиматовдан ўргандим. Устоз чолғулар шоҳаншоҳи бўлмиш танбурни, сатони, дуторни булбул ноласи каби чалади. Ушбу созлар садоси кишини узоқ ўтмишга олиб кетади, қалби эзгуликка тўлиб-тошади. Устоздан «Самарқанд ушшоғи», «Наво» куйларини сатода чалишни ўргандим. Созандаликка муҳаббат менга устоз санъаткор Турғун Алиматовдан юқди.

— Янги ижодий режаларингиз ҳақида тўхталсангиз.

— Миллий қўшиқчилик санъатимизнинг ривожланиши кўпчиликка — тингловчига ҳам, хонандаю созандаларга ҳам боғлиқ бўлган жиддий масаладир.

Ҳофиз учун энг муҳими ватанга, халқига садоқат. Мен эътиқод қўйган бош мавзу — халқимизнинг кўп асрлик қўшиқчилик тарихи. Айнан шу тарих менга завқ беради. Уни кўпроқ ўрганишга ва шогирдларимга ҳам билганларимни ўргатишга ҳаракат қиламан.

Қўшиқ ижро қилиш масъулиятини янада чуқурроқ ҳис этган ҳолда Навоий, Бобур, Фузулий ғазаллари билан айтиладиган мақом йўналишидаги ашулалар ижроси устида иш олиб боряпман.

Суҳбатдош: профессор
Раҳматжон ТУРСУНОВ

Рассом устахонасида

НАВОИЙНИ СОҒИНИШ – ЭҲТИЁЖ

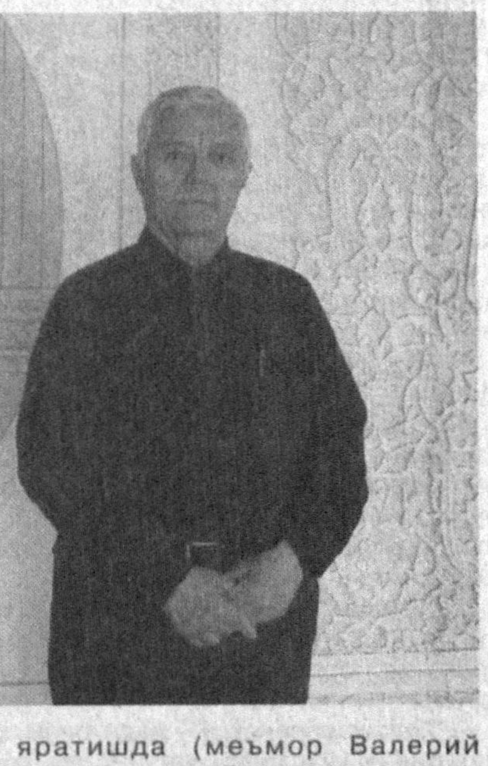

Алишер Навоий номидаги метро бекатига тушсангиз, унинг пештоқларида, девор ва шифтларида улуғ шоир сиймоси, «Хамса» достонларига ишланган тасвирлар туркумини кўрасиз. Бу ердан ўтиб кетаётган йўловчиларнинг айримларидан суратлар муаллифи ва ижрочиси кимлигини сўраганимизда, деярли кўпчилик тўғри жавоб бера олмади. Бунга қисман ўзимиз ҳам айбдормиз шекилли. Бу асарлар муаллифларини ва тасвирларни матбуотда вақти-вақти билан ташвиқот қилиш кераккa ўхшайди. Чунки деворий тасвирлар ёнида муаллифларнинг — Ўзбекистон халқ рассоми Чингиз Аҳмаров ва Ўзбекистон республикаси санъат арбоби, ҳайкалтарош Аҳмад Шоймуродов исми шарифлари битилмаган.

Аҳмад Шоймуродов устоз Чингиз Аҳмаровни хотирлаб, шундай дейди: «Устоз Тошкент метроси бекатларидан бирида улуғ шоирнинг асарлари билан боғлиқ тасвирлар бўлиши назарда тутилганлигини айтиб, мени ҳамкорликка таклиф қилди. «Вақтинг кўп кетмайди, тўрт-бешта сурат, холос» деб қизиқтирди. Мен учун ижод, бунинг устига ҳазрат Навоий асарларига суратлар ишлаш ҳамма нарсадан устун эди. Очиғи, буюртманинг ижросига бир-икки ой кетади, деб ўйлагандим. Унга оз эмас, кўп эмас, уч йилдан ортиқ вақт кетди. Чингиз ака тасвир эскизларини чизар, мен Кўкча даҳасида жойлашган кулолчилик заводида ётиб олиб, уларни кечаю кундуз сополга кўчирардим. Асарларни ишлашда мумтоз анъаналар, хусусан Москва музейларидаги Миср, Юнонистон, Италия мумтоз релефлар намуналарини ўрганганим қўл келди».

Ҳайкалтарош ўз ижодини Навоий ва у яшаган давр сиймолари мавзуига бағишлаганига ҳам ўттиз йилдан ошди. Навоий сиймосини илк бор яратганида, Москвадаги Суриков номидаги бадиий санъат институти ҳайкалтарошлик факултетининг иккинчи курс талабаси эди. Бир гал у она шаҳри — Самарқандга таътилга келганида, университет ректори, атоқли навоийшунос олим Воҳид Абдуллаев Навоий сиймосини яратиб беришни таклиф қилди.

Ҳайкалча ватандан олисда, Москвада, институт устахонасида мармардан ишланди. Устози, ўша даврнинг машҳур ҳайкалтарошларидан бири Матвей Генрихович Манизер ишни аъло баҳолади. Ўша пайтларда талабаларга буюртма бажариш қўллаб-қувватланмас, бу ижод услубини бузиши, пул кетидан қувишга, сохтакорликка олиб келиши мумкин деб ҳисобланарди. Аммо Аҳмад Шоймуродовнинг услуби анча аввал шаклланиб бўлган эди. У ёшлигидан Самарқандда машҳур сангтарош уста Болта, уста Жалол Жўраевлар қўлларида ишлаб (бу усталар ўтган асрнинг 50-йилларида Навоий номидаги театрни безашда иштирок этиб, Давлат мукофотини олишган) тош, мармар ясаш ҳадисини олган, ундан сўнг Москвада бадиий билим юртини битириб, тош йўниш бўйича малакали мутахассис дипломини олган эди. Аҳмад Шоймуродов ҳайкални поездга юклаб, Самарқандга олиб келди. Навоий ҳайкали Воҳид Абдуллаевга ҳам маъқул тушиб, уни университетнинг зали тўрига қўйдирди.

Ёш ҳайкалтарошнинг Навоий билан боғлиқ туркуми ана шундай бошланган эди. У энди Навоий асарларини, буюк шоир ҳақида ёзилган кўплаб китобларни, айниқса, Бартолднинг мақолаларини қайта-қайта мутолаа қилишга киришди.

Шундан сўнг улуғ навоийшунос олим, Алишер Навоий музейини ташкил этишда бошчилик қилган марҳум Ҳамид Сулаймон таклифига кўра, Навоий ва устози Абу Лайс ҳайкалларини ишлади. Музей деворларига шоир асарлари асосида сопол тасвирлар туркумини яратди. Навоий тимсолини яратишда Ҳамид Сулаймон топиб келган Маҳмуд Музаҳҳиб асаридан унумли фойдаланди. Уни баҳолаш чоғида, эксперт аъзоси, рассом Тачат Оганесов қарши чиқди, образни ишлашда оврупача техника ижросини талаб қилди. Аммо Ҳамид Сулаймон «Мен бу ишни сотиб олмоқчиман, сизнинг ишингиз баҳолаб бериш, холос» деб туриб олди. Ҳайкал музей томонидан сотиб олинди. Олим узоқни кўзлаб иш тутган экан — ўша асар Москвадаги катта кўргазмада кумуш медалга сазовор бўлди. Навоийнинг ижодий хазинасидан баҳра олиш ҳайкалтарош учун нафас олишдек заруриятга айланди. Унинг йиллар мобайнида тўплаган, йиққан билим ва тажрибаси улуғ шоирнинг 1991 йили Самарқанддаги истироҳат боғида ўрнатилган улуғвор ҳайкалини яратишда (меъмор Валерий Акопжанян пойдеворини ишлаган) қўл келди. Самарқандда яшаб ижод қилган, таҳсил олган буюк шоирнинг гўзал маънавий қиёфаси самимий нигоҳ ва сокин хаёллар зуҳур этган чеҳраси орқали тик, адл турган ҳолатда тасвирланди.

Бу ҳолат, айниқса, Бобурнинг «Бобурнома»да тасвир этган таснифига анча мос келади. Кейинги Навоий ҳайкали Москва давлат университетида ўрнатилди.

Ҳайкалтарош фақатгина Навоий мавзуи билан чегараланиб қолгани йўқ (аслида бу мавзу чегара билмайди, у баҳру уммон каби поёнсиз), улуғ шоирнинг дўсти ва устози Абдураҳмон Жомий, буюк аждодларимиз Беруний, Улуғбек (бу ҳайкал Самарқанддаги расадхонада қад кўтарган), Спитамен, Ибн Сино (Самарқанд тумани шифохонаси ҳовлисида) ва бошқа алломалар тимсолларини яратди.

Аҳмад ака бир муддат Америкада ижод қилиб, турли буюртмаларни бажарди. «Сафарда шуни англадимки, Навоийни соғиниб яшаш энг улуғ неъмат экан, — дейди ҳайкалтарош. — Шу кунларда Беҳзод номидаги миниатюра музейи деворларига сурат ишлаш учун танлов кетяпти. Ана шу танловда иштирок этиш учун эскизлар қиляпман. Ахир, Беҳзодни Навоийсиз тасаввур қилиш мумкинми? Яна Навоий оламига, даврига хаёлан, ижод орқали қайтиб яшаяпман. Навоий буюк бир халқнинг улкан тимсоли сифатида қалбимда, ижодимда қайта-қайта гавдаланаверади».

Нодир НОРМАТОВ

ГЎЗАЛЛИК БИЛАН УЧРАШУВ

Боши биринчи бетда.

Л.Минкуснинг «Дон Кихот» балетини Алексей Чичинадзе саҳнага қўйган бўлиб, мазкур спектакл шу асарнинг бошқа кўплаб постановкаларига нисбатан мухлислар орасида алоҳида эътибор қозонган. Бу ўринда классик хореография катта рол ўйнаганини алоҳида таъкидлаш жоиз. Кўпгина машҳур саҳналарни забт этган бу спектакл 2005 йили Лондонда катта муваффақият билан кўрсатилганди. Оксана Кузменко ва Георги Смилевски, Екатерина Сафонова ва Наталя Крапивина каби солистларнинг бетакрор ижроси ҳеч кимни бефарқ қолдирмади, десак муболаға бўлмас. Уларнинг барчаси ҳали ёш бўлишига қарамай, халқаро танловлар лауреатларидир. Айниқса, кордебалетнинг хизматларини алоҳида таъкидлаш лозим. Зотан, мазкур спектаклда кордебалетни ҳеч иккиланмасдан солистларнинг «иккинчи состави» дейиш мумкин. Кордебалет учун шунчаки ижро этиладиган номернинг ўзи йўқ. Спектакл драматургияси шу қадар жадал ва ҳаракатларга бойки, воқеалар бир-бирига уйғун, чамбарчас боғланган сюжет ўрамини ҳосил қилади. Санчо Пансо (Денис Акинфеев), Гамаша (Дмитрий Жук), Мерседес (Ирина Белавина) каби характерли персонажлар ижроси рақс маҳорати билангина эмас, беқиёс актёрлик маҳорати билан ҳам диққатга сазовор. Томошабинлар Китри ва Базилнинг ҳар галги чиқишларини самимий олқишлар билан қарши олдилар.

Кези келганда мусиқий театрнинг барча спектаклларига жўрлик қилаётган Алишер Навоий номидаги опера ва балет театри оркестрининг хизматларини эътироф этмоқчимиз. Москваликлар ўз саҳна безаклари, либослари ва реквизитларидан ташқари, дирижёрлар — Россияда хизмат кўрсатган санъат арбоби Георгий Жемчужин ва Владимир Басиладзени ҳамда оркестр концертмейстерларини ҳам олиб келганлар. Шуниси қувонарлики, ҳар икки дирижёр ҳам пойтахтимиз театри оркестри ва созандаларининг юксак ижро маҳоратини эътироф этдилар.

Навоий номидаги театрнинг бадиий раҳбари, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Анвар Эргашев москваликларнинг спектакллари ҳақида бизга шундай деди:

— Мазкур балет гуруҳининг пойтахтимиздаги гастроллари республикамиз маданий ҳаётида катта воқеа бўлди. Созандаларимиз москвалик дирижёрлар билан бирга астойдил ижод қилмоқдалар. Бу жараён малакани оширишда, созандалар маҳоратининг чархланишида муҳим омил бўлиб ҳисобланади.

Машҳур балетларнинг янги талқинлари билан танишиш биз учун ғоят қизиқарли. Фақат солистларнинг эмас, балки кордебалетнинг ҳам маҳорати ҳар қандай эътирофдан юқори. Ёрқин саҳна безаклари, либослар ранг-баранглиги кишига ҳайрат бағишлайди.

Бундай гастрол сафарлари ҳар икки мамлакат артистлари учун ҳам, томошабинлари учун муҳим аҳамиятга эга. Санъаткорлар тажриба алмашадилар, ҳамкорлик мустаҳкамланади, дўстлик алоқалари кенгаяди.

Бугун эса гастрол сафари қизғин давом этмоқда. Мухлисларни А.Аданнинг «Жизел», П.Чайковскийнинг «Щелкунчик» балетлари билан учрашув кутмоқда.

Ирина КОВБАС,
санъатшунослик фанлари номзоди

АЁЛЛАР САЛТАНАТИ

Куни кеча Ўзбекистон Миллий банки Галереясида таниқли рассом ва ҳайкалтарош Азамат Ҳотамовнинг кўргазмаси очилди. Азаматнинг график, рангтасвир ва ҳайкалтарошлик йўналишида ишланган янги, энг сара асарлари жой олган бу кўргазмани «Аёллар салтанати» деб номласак муболаға бўлмас.

Суратларни кўздан кечириб, рассом нигоҳини лочиннинг ўткир кўзларига қиёсладик. Ўткир кўз ва оддий қаламда мўъжиза ярата олган рассом аёлларнинг мунис, маънодор нигоҳини нозиклик билан илғаган, аёллик қалбини эса рўй-рост, табиий тасвирлашга эришган.

Томошабинлар эътирофидан мамнун бўлган Азаматни суҳбатга чорладик.

— Аввало, кўргазмам улуғ шоир Бобур таваллуди куни очилганидан хурсандман. Бугунги эътирофлар эса қилажак ишларимга ишора. Ҳали кўп ва хўп ишлашим керак. Рассом ўз ишидан кўнгли тўлса, ижоди тўхтади дегани. Шунинг учун тинмай изланиш, меҳнат қилиш керак.

Аёлнинг турфа қиёфаларини чизиб тугатиб бўлмайди. Улар менинг онам, опам, мунис сингилларим.

Асарларимни намойиш этишдан мақсад, томошабинлар, жамоатчилик ва дўстларимнинг фикр-мулоҳазаларини билиш, ўзим учун ижодий хулоса чиқариш.

САРВАРА

Талабалар саҳнаси

Аслида бу спектакл ҳақида матбуотга кичик бир хабар ёзиб бериш ниятимиз бор эди. Бироқ асарнинг саҳна талқини, актёрлар ижроси бизни тамомила ўзгача оламга олиб кирди, тасаввуф оламига мансуб чинакам ишқ, иймон, эътиқоднинг сирлисиноатли ифорларидан шууримизга сархушлик инди, катта саҳнага тетапоя қилиш палласидаги талабаларнинг ўз ишига фаол-мушоҳадали муносабатидан мутаассир бўлдик.

Маннон Уйғур номидаги Тошкент давлат санъат институти ўқув саҳнасида намойиш этилган «На малакман, на фаришта» мусиқали драмаси эътиборга молик талқинлари билан томошабинларда ҳаяжон ҳиссини уйғотди.

МАШРАБ ДУНЁСИГА ЯНГИЧА ТАШРИФ

Асар муаллифи Насрулло Қобул тасаввуф оламининг ёрқин намояндаси, оташин шоир Машраб дунёсига, унинг зоҳирий ва ботиний оламига мухлисларни ошно этиш ниятида шоирнинг ўз қалби, яъни «кичик олам» (олам суғро)дан катта олам (олам кубро)-га чиқиш, Ҳақни англаш жараёнини қизиқарли ва таъсирчан очиб беришга мойил воқеа-ҳодисалар асосига қурилган сюжет линияси ярата олган. Асар назмда яратилган. Зотан, Машрабдек оташқалб сиймо, мумтоз шеърият ва сўфизмнинг чўнг вакили ҳақида лирика орқали кўнгилдагидек, таъсирли асар яратиш имконияти кўпроқ. Яна бир томони, бизда аввалари арзимас, майда мавзулар асосида ёзилган асарларни ҳам шеърий драмалар тарзида тақдим этиш одат тусига кирган эди. Фикримизча, фақат улуғвор воқеа-ҳодисалар, буюк сиймолар ҳақидаги асарлар назм йўлида яратишга арзигуликдир. Бунга мисол тариқасида Шекспир драматургиясини келтириш мумкин. «На малакман, на фаришта» асарига жам бўлган ҳар бир сатр равон, ижрочи қалбининг туб-тубидан қуйилиб келаётгандек таассурот беради, саҳна санъатига мансуб таъбир билан айтганда, ижрочи «тилига осонгина ётади», талаффузга халал берувчи қусурлардан холи бўлиб, томошабин учун ҳам бирдек тушунарли.

Асарни гуруҳ бадиий раҳбари, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Боир Холмирзаев саҳнага қўйган. Боир мазкур саҳна асари орқали чинакам профессионал томоша яратишда муҳим ва бирламчи омил актёрнинг юраги, қалби эканлигини, либослар, нур воситалари, грим, саҳна безаклари ва шу каби спектакл компонентлари иккиламчи ва ҳатто ундан анча қуйи даражада аҳамиятга эгалигини намойиш этди. Чиндан ҳам саҳнадаги актёрнинг қалб ҳиссиётлари, юрак депсинишларини томошахонадагилар чуқур ҳис этиб турса, томошабинлар ижрочи-актёрлар савқи-табиийси билан нафас олса ва бу омил саҳна асарининг ибтидосидан интиҳосигача томошахонани буткул ўз комига олса — спектаклнинг асосий ютуғи шу.

Яхши режиссёр, аввало, рисоладагидек актёр бўлмоғи лозим. Binoбарин, Боирнинг қобилияти, нозиктаъб актёр эканлигига театр, кино ва телевидение экранида яратган қатор образлари орқали ишонч ҳосил қилганмиз.

Асарга таниқли композитор Фарҳод Олимов куй басталаган. Истеъдодли бастакор яратган куй ҳаволарига Машраб ғазаллари таг-замин бўлганлиги туфайли ҳам синчков мухлисларнинг жиддий эътиборига сазовор бўлмоқда. Очиқ гап, Фарҳод Олимовнинг мазкур асарга инкишоф этган мусиқалар мажмуи спектаклдаги ария ва дуэтлар муайян қаҳрамон ҳолати ҳамда давр руҳига ҳамоҳанглигини таъминлашда беқиёс аҳамият касб этган. Шу боис томошабинлар мазкур спектаклдаги мусиқий омилларни жон қулоқлари билан тинглайдилар, мусиқа қўшиқ қатидаги дардни, оҳу таваллоларни тугал, таъсирчан етказиб беришга хизмат қилади. Энг муҳими, мусиқа спектаклда акс этувчи воқеалар билан узвий боғлиқ бўлиб, томоша давомида мазкур асар айнан шу мусиқа билан нафас олиши мумкинлигини кўрувчи чуқур ҳис этади.

Битирувчи талабаларнинг илк жиддий ижодий иши саналмиш мазкур спектаклдаги қизиқарли режиссура топилмалари ҳамда айрим талабаларнинг ижроси хусусида алоҳида тўхталиб ўтиш жоиз. Жумладан, Машраб образининг қўшқиёфали — Девонаи Машраб (Улуғбек Ҳайдаров) ва Шоҳ Машраб (Аслбек Эшонов) тарзида талқин этилиши эътиборга лойиқ топилмалардан биридир. Фақат Девона ва Шоҳ ўртасидаги тафовутли жиҳатлар, қарашлар хилма-хиллиги, зиддиятларни ана шу қўшқиёфа ижрога сингдириш ишига ниҳоятда заргарона ёндашиш лозим.

Режиссёр асардан кузатилган асосий ғоя ва мақсаднинг саҳнавий тасарруфида бирмунча мукаммалликка эришишни мақсад қилган ва бу йўлда гуруҳнинг барча аъзоларини бир мақсад сари оёқлантира билган, спектаклда ансамбл яратишга мушарраф бўлган. Ижрочиларнинг бирортасини камситиш, уларнинг томоша ҳаммага бирдек манзур бўлиши учун қўшган ҳиссасидан кўз юмиш мумкин эмас. Чунончи, Салоҳиддин Имомов, Рашид Уснатов, Авазбек Шомуродов, Дилором Носирова, Ойдин Исмоилова, Дилдора Аликулова, Уйғун Муҳаммадиев, Ҳуснида Алиева, Зилола Ярлақабова ва Нурбек Жўрабековнинг анча жиддий, таъсирли ижролари хусусида илиқ, ижобий фикрлар айтиш мумкин.

Фикримизча, ўқув саҳнасида қўйилган мазкур спектакл фақат институт қобиғида қолиб кетмаслиги керак. Уни имкон қадар халқимизнинг, айниқса, ёшларнинг маънавий мулкига айлантириш чора-тадбирлари ҳақида ўйлаб кўриш зарур. Жуда бўлмаганда, шаҳримиздаги Олий ва ўрта махсус ўқув муассасалари, лицей ва коллежлар саҳнасида намойиш этилса, бугунги ёшларнинг маънавий дунёқараши, уларнинг иймон, эътиқод, чинакам ишқ ҳақидаги тушунчалар оламига янги ҳаво олиб кирган бўлур эди.

Фарҳод ФАЙЗИЕВ

ИНГЛИЗЧА ТУШ

Ҳажвия

Ҳозирги даврда бирорта хорижий тилни билмаган одам қийналиб қолади, дерди ўқитувчимиз. Мана мен ҳам тилни билмаганим учун кеча кечаси кўрган тушимни тушунолмай турибман. Ўтган куниям шунақа бўлувди. Чунки, тушларни инглизча кўряпман-да.

Аҳволимдан хабар топгач, онам бечора ташвишга тушиб қолди. Шифокорга олиб бормоқчи бўлувди, унамадим. Баттар таажжубланганча секин сўради:

— Вой, болагинам-эй. Тушларингни ҳаммаси инглизчами?

— Э-э, қўяверинг, — дедиму қўл силтаб нари кетдим.

Аслида тушимни унча-мунча ўзбекча жойлари ҳам бор. Лекин, шундай нарсаларки, бировга айтгани ҳижолат бўласан. Кўнгли тинчимаган онам ишга отланаётган отамнинг ортидан чиқиб алланималарни шивирлади.

— Ўзидан кўрсин, — деди отам жаҳли чиқиб. — Элчихонанинг атрофида ўралашиб юргандан кейин шунақа бўлади-да.

— Элчихонанинг?.. — деди онам ҳайрат билан кўзларини катта-катта очиб.

— Ҳа. Ишхонамиздагилар айтишди. Ўша ердаги таржимон қиздан тил ўрганаётган эмиш.

— Вой, худойим-эй, шунақа денг. Хаёлимга бир зумда нималар келмади-я... Ўрганса яхши-да, дадаси. Лекин, касали...

— Қўявер, бунингни касали хавфли эмас. Ўтиб кетади, — деди отам сирли жилмайиб. — Дўхтирини ҳам ўзи топяпти шекилли.

Онам ҳеч нарсага тушунмай бир отамга, бир менга қараб қолаверди. Бироқ отам дарров қаёқдан билақолдийкин?.. Чиндан ҳам ўша таржимон қиз ишхонамизга хорижлик меҳмонлар билан келиб уларнинг гапларини ўгириб тургандa жуда ҳавасим келувди. Инглиз тилида она тилимиздай бийрон сўзлашадиган бу кўҳликкина қиз бўш пайтларида қизиқувчиларга тил ўргатар экан. Дарров манзили ва телефонини сўраб ёзиб олувдим. Бир ойдирки ундан инглиз тилидан сабоқ оляпман.

Машғулотлар анча чарчатяпти. Бунинг устига ора кунда ғалати тушлар кўриб чиқишим қизиқ бўляпти-да. Бунақа ҳайратланарли гапларни ичингда сақлаб туриш ҳам қийин экан. Кўнглим тўлиб кетиб бир-иккита оғзи маҳкамроқ оғайниларимга жиндай ёрилувдим, бекор қилган эканман. Мана энди, менинг инглизча тушларим ҳақидаги гаплар бутун шаҳарга овоза бўлиб кетди. Кўча-кўйда, гузарларда одамларинннг айримлари кулиб, баъзилари раҳми келгандай қараб қолганларида ўзимни қўйгани жой тополмайман.

Булар ҳам майлику-я, аллақандай халқаро жамиятнинг журнали таҳририятдан келган мухбирларнинг гапларига чидаб туролмадим. Содир бўлган нодир ҳодиса ҳақида материаллар тўплашмоқчи эмиш. Бунинг учун ухлаётганимни, туш кўраётганимни кузатишлари, тасвирга туширишлари керак экан. Хуноби́м ошиб ҳаммасини аввал ўзбекча, кейин инглизчалаб изоҳли луғатларда ҳам йўқ сўзлар билан сийладим.

Ана шундай кейин тилим анча бурро бўлиб қолгандай туюлиб таржимон қиз ҳузурига тез-тез борадиган бўлдим. Ўзиям менга инглизчани ўргатаман деб роса ҳаракат қилаяпти. Лекин, ҳар қанча уринмай «I love you»дан бошқасига тилим келмаяпти. Дунёнинг ишлари шунақа-да. Бир-биримизнинг тилимизни тушунгунимизча анча-мунча вақт ўтиб кетади шекилли.

Буёқда баъзи кунлари миш-мишларни ошириб-тошириб сўзлайдиган қўшни хотинларнинг олди-қочди гапларини эслаб онам жиндай кўз ёши ҳам қилиб олади ва «Ишқилиб, яратганнинг ўзи охирини бахайр қилсин» деб қўяди. Оналарнинг тилаги ижобат бўлади, деганлари тўғри экан. Ҳаммаси кўнгилдагидек бўлиб кетди.

Гапни чўзмай, тўғрисини айтиб қўяқолай. Инглиз тилини унча яхши ўрганолмадим. Лекин, афсусланмайман. Қийналаётганим ҳам йўқ. Чунки ўша таржимон қиз келинойингиз бўлиб қолди. Энди тушларни бирга кўрамиз.

Ж.МИРЗО чизган суратлар.

Ҳабиб СИДДИҚ

«ШУМ БОЛА» ТАБАССУМИ

Темелнинг мактаби қизлар мактабига яқин эди. Йигитларнинг қизлар мактабига ўтишини чеклаш учун ўртадан чизиқ тортилди. Чизиқдан ўтганларга жарима солинадиган бўлди. Темел бир неча бор жарима тўлагандан кейин сўради:

— Йиллик жарима қанча?

* * *

Темел сигирлар орасида суратга тушди ва анчадан буён чет элда яшаётган тоғасига жўнатди. Расмнинг орқасида қуйидаги сўзлар ёзилган эди:

«Ўртадаги мен!»

* * *

Темел ҳамшаҳарларининг ёрдами билан иш топди. Унинг вазифаси Фотиҳ замонидан қолган тўпларни тозалаш эди. У ҳамшаҳарларини уялтирмади. Ишга астойдил киришди. Уч кун ўтмай барча тўплар топ-тоза бўлди.

Уч ой ўтгач, Темел «Обидалар ва кўҳна асарлар бўлими» мудирига ишдан бўшамоқчи эканини айтди.

— Нега? — сўради мудир.

— Ишни яхшилаб ўрганиб олдим, — деди Темел. — Энди ўзим бир-иккита тўп сотиб олиб, шахсий иш бошлайман.

* * *

Кутубхоначидан бир ўқувчи сўради:

— Хотинидан қўрқмайдиган эркак ҳақидаги китобни қаердан топса бўлади?

— Эртаклар бўлимидан.

* * *

Темел бир бинонинг қоровули эди. Тўсатдан лифт бузилиб қолди. Темел эшикка эълон осиб қуйди: «Энг яқин лифт нариги бинода».

* * *

Измирлик бир киши футбол ўйинига кириш учун Трабзонга келган экан. Ҳали вақт эрталиги сабабли хиёбонга борибди. У ерда икки киши ишлаётган эди. Бири қўлидаги кетмон билан чуқур қазади. Иккинчиси эса қўлидаги белкурак билан чуқурни кўмади. Биринчиси яна чуқур қазийди, кейингиси келиб кўмади...

Уларнинг қилаётган ишидан мантиқ топмаган измирлик ишчилардан сўради:

— Анчадан бери сизни кузатаман. Ҳеч нарсадан ҳеч нарса йўқ, чуқур қазиб яна кўмишнинг нима кераги бор?

Ишчилардан бири жавоб берди:

— Биз аслида уч кишимиз. Кўчат экамиз. Чуқурга кўчат ўтқазадиган шеригимиз бугун ишга келолмай қолди.

* * *

Темел ва Идрис чорвачилик фермаси сотиб олдилар. Итни инига, қўйларни қўйхонага, товуқларни катакка, сигирларни оғилга жойлаштиришди. Хачир эса оғилнинг эшигига етганда зинкайиб туриб олди: қулоқлари эшик бошига тегиб қолганди. Хачирлигига бориб жойидан қимирламади. Темел ва Идрис хўп уринишди, бўлмади, хачир ўз жойида қолди. Икки фермер болта олиб эшикнинг тепасини ўя бошладилар. Бир ишчи уларнинг мақсадини англагач, маслаҳат берди:

— Хўжайин, эшикнинг устини ўйгунча, остидан тупроқни озроқ олсангиз бўлмайдими?

— Аҳмоқ! — ўшқирди Темел. — Хачирнинг қулоқлари узун, оёқлари эмас.

Турк тилидан
Фаррух ЖАББОРОВ таржимаси.

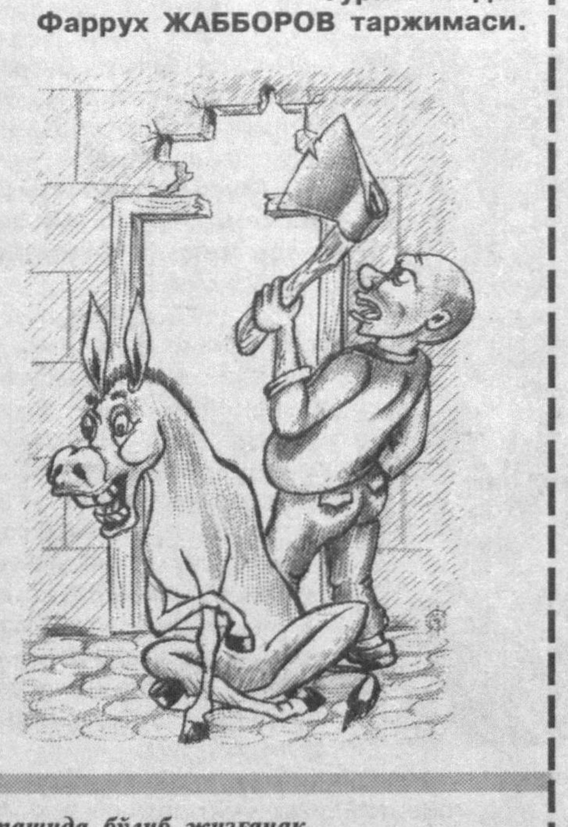

Яхшилардан кўрдим яхшилик ҳар дам

Сўзлаганда донолар ҳақдан сарба-сар,
Жоҳил дили — муз эриб, тонгдек ёришар.
Ўйлаки, абр сочиб денгизга ёмғир,
Яралди тошчанок бағрида гавҳар.
* * *
Башар завол билмас, доим бус-бутун,
У олам уйига мангулик устун.
Инсон ҳам боқийдир, ўлими мажоз,
Бутуннинг зарраси бўлгани учун.
* * *
Тонг отиб, уйқудан уйғонганинг дам,
Қаршингда янги кун бахт сенга ҳамдам.
Кечангдан гап очма, қайдан келганин
Ўйламас, дунёга келаркан одам.
* * *
Кимда ким турмушда оқил, саришта,
Арқоғидан кутма сирли бир ришта.
Ҳасад оташида бўлиб жизғанак,
Шайтонга айланди гумроҳ фаришта.
* * *
Бу рангин палосда ҳаёт муттасил
Тароватдан туйғу қилади ҳосил.
Қабоҳатдан асар қолмас эди, оҳ,
Ҳаётдан олсайди ибрат ҳар ақл.
* * *
Ибрат уммонида сузсанг паришон,
Бу, шаксиз, ҳалокат онингдан нишон.
Қуёш ҳам то ёрқин порламоқ учун,
Ўзин ёндирмоқдан тўхтамас бир он.
* * *
Инсоф ғунчасидан қолмади асар,
Баднафслик дастидан уят дарбадар.
Минг афсус, гар хирсга айланса ҳавас,
Нуқсидан юртга кўп заволу зарар.
* * *
Кибр деб, жазога маҳкум ул шайтон,
Сенинг димоғингда сақлаб қолмиш жон.
Биров омадидан ис олган маҳал,
Ҳасадда шайтонга устозсан, инсон.
* * *
Бойликдан ҳасислик гар томир отар,
Инсоф, ҳиммат обрў сувига ботар.
Фараз қил, совуқ кул уфурса қуёш,
Бу ҳаёт нечоғлик мазмун йўқотар.
* * *
Ким бўлса меҳрда ёрқин истеъдод,
Ожизлар ғамин еб яшар умрбод.
Ерга нур, ҳарорат сочаркан қуёш,
Ўзи куйганига истамас нажот.

Саломжон МЕНГНОР

Термиз.

Газетхон илҳоми

ЮЛДУЗИМ

Билганимда эртароқ сендан кўнгил узмасмидим,
Бевафолик қасрини мен ағдариб бузмасмидим.
Айтсанг эрди «менга ҳамроҳ бўлмагайсан оқибат»,
Бир дили тоза билан мен иттифоқ тузмасмидим.

Гар десанг, майдонга чиқгил асрамоқ-чун севгини,
Мен довул, тошқинга тик довруқ солиб сузмасмидим.
Ваҳки, ағёр даврасида яшнадинг гул-гул ёниб,
Не ажабким, сен баҳору мен эса кузмасмидим.

Эсла нурли лаҳзаларни, сен — чироқ, парвона — мен,
Қоп-қаро тун эрдингу сен, мен-чи, кундузмасмидим.
Бунчалар сен нозланиб, Қодирга қилдинг кўп ситам,
Бир замонлар сен ҳилолу, мен-чи, юлдузмасмидим.

Абдуқодир ҚАЙЙУМ

Халқимизнинг ардоқли шоири Охунжон Ҳакимовнинг сўлим Аввал қишлоғида бир эмас иккита ҳовлиси бор. Иккинчиси кенггина, ўртасидан шарқираб сой оқиб ўтади. Ҳовли мевазор: олма, анжир, гилос, шафтоли, анор, узум... Ҳаммасини ўзи экиб, ўзи парваришлаган.

Бу боғ кўп ҳангомаларнинг гувоҳи.

Фарғонанинг аксарият ижод аҳли ёзу куз аридай шу боққа ёпишади. Бошқа вақтда бирортаси бу ерда кўриниш ҳам бермайди. Сабаби уларга мева пишиғи керак. Худди оталари экиб кетгандек ўз улушларини олишади. Шу боғ атрофидаги ҳангомаларнинг айримларини сизларга етказмоқчимиз.

ШОИР ЧОРБОҒИ

ИСНОД

Охунжон ака Ҳабиб Саъдулла билан дўст-қадрдон. Водийдаги адабий анжуманлар уларсиз ўтмайди. Бир гал Намангандаги бир тадбирдан сўнг шоирлар тўкин дастурхонга таклиф этиладилар. Охунжон ака эндигина шифохонадан чиққан кезлар экан:

— Ҳабиб, шу арoқ сабилни қўйинг, сиз ҳам ичманг, мен ҳам ичмайин, шунча ичиб бир мирилик фойда кўрмадик, — дебдилар.

— Вей, нима деяпсиз, — куйинибди мезбон. — Охунжон Ҳаким билан Ҳабиб Саъдулла бор жойда ичкилик бўлмапти, деган иснодни қандай кўтариб юрамиз?

БИСОТ

Ёзувчилар уюшмаси Фарғона бўлимининг масъул котиби Энахон Сиддиқова ҳар ойда бир пиёла чой баҳонасида ижодкорларни йиғиб, мунозара, муҳокама, мушоира деганларидек, тадбир ўтказиб туради. Мушоирадан сўнг бир-иккита ташаббускор чиқади-да, шундай тадбирнинг кўзи очиқ кетмасин деб шиша очишади. Ва, албатта, қадаҳ сўзи бўлади, устоз шаънига бир-икки оғиз сўз айтилади.

— Охунжон ака, — деди бир куни адабиётшунос олим Йўлдош Солижонов, — бошқа вилоятларга кўз-кўз қилгудек бисотимиз битта сиз қолдингиз.

Олимимиз топқирлигидан завқланиб улгурмай устоз оҳиста луқма ташладилар: — Бисотни ҳам еб битирай дедиларинг...

ТЕКИН КЕТГАН СЎЗ

Бунга анча бўлди. Унда устознинг рафиқалари Дилбархон опа ҳаёт эдилар. Кўп юмшоқ сўз эди раҳматли. Охунжон ака турфа хил учрашувлардан деярли бир маромда қайтардилар. Шундай кезларда Дилбархон опа ёзғириб «Мунчаям сизни чарчатишмаса-я» деб куйинардилар. Бу «Бунчалик кўп ичиришмаса-я» деганлари эди.

Адабиёт ихлосмандлари билан бир галги учрашувдан шоирнинг ҳушёр қайтганини кўрган рафиқалари хурсанд бўлиб, «Чарчамайдиган кунингиз ҳам бор экан-у», дебдилар.

— Эҳ, эссиз, — бош чайқабди устоз, — сўзнинг қадри қолмади шу кунларда. Шундоқ ажойиб учрашув сувтекин кетди-я.

— Нима бўлди? — ҳайрон бўлиб сўрабди Дилбархон.

— Нима бўларди, бир коса шўрваю, серқалампир шовладан бошқа ҳеч нарса бўлмади.

ОЛАҚАНОТДАН ОЛДИН

Гилоснинг нави кўп: май ойида пишадигани, кечкироғи. Бизнинг наздимизда энг эрта қизарадигани Охунжон аканинг боғида! Буни гилосхўр олақанотлару, шоирнинг шогирдлари яхши билишади.

Май ойининг бошларида уч-тўрттамиз ҳар хил елим халталарга бир килодан бодринг солиб (бу пайтда энг арзон нарса бодринг-да) Охунжон аканикига кириб бордик.

Устоз ҳеч таажжубланмадилар.

— Вей, олақанотдан ҳам эрта келибсизлар-а, — дедилар холос.

ҚУЛФ

Боғнинг талондан ортган мева-чевалари залсимон катта хонада сақланади. Бу хона устознинг кўнглидек доим очиқ туради.

Охунжон акани йўқловчилар устоз билан кўришар-кўришмас ўзларини шу хонага уришади. Соддароқлар туршак, ёнғоқ билан чўнтакни, тажрибалилар эса иккита нон солиб келган елим халтани тўлдиришади.

Бунақа хужумлардан обдон тўйган устоз охири хонага қулф урди. Одатдаги йўқловдан қайтишда ҳамма олган ўлжаси билан мақтанди. «Киткон» романининг муаллифи Эрдавлат:

— Ўлжанинг каттаси менда, — деди бамайлихотир, — калитни қўлга киритдим. Омборни энди қулфлаб кўрсинчи.

ОШҚОВОҚНИНГ БАҲОСИ

Охунжон ака улфатчилик пайтлари анча саҳоватли бўлиб кетадилар. Боғли ҳовлилари кенг, серсув жой эмасми ошқовоқни суяди. Ҳар бирини бир одам зўрға кўтарадиган бўлиб етилади.

Алишер Ибодинов устозни энг кўп йўқлайдиган шогирдларидан. Ана шундай йўқловлардан бирида саховатлари барқ уриб кетган Охунжон ака ошқовоқ опкетасиз деб зўрлаб қолди. Енг шимариб полизга ўзлари кириб кетдилар.

Катта ошқовоқни қучоқлаб олган устознинг оёғи палакка ўралиб, юз тубан кетдилар. Аҳволини кўрган Алишер шофёрига бақирди:

— Бахтиёр, ошқовоққа хушёр бўл, ёрилмасин.

Ўзини ўнглаб олган Охунжон ака:

— Вей, ошқовоқнинг баҳоси шоирдан ҳам қимматми-а, ука — дея ҳайрон бўлдилар.

МИХЛАНГАН НАРВОН

Кеч кузда Охунжон ака токзорида узум олтиндай товланиб пишди. Эрталаб иккатамиз узун-қисқа бўлиб кириб бордик.

— Ҳа келинглар, — дея жуда самимий бўлмасаям, ҳар ҳолда кулиб қарши олдилар устоз.

— Шу, хабар олайлик деб келдик, — дедик олтиндай товланиб турган узумларга суқланиб.

— Биламан нимага келганларингни, — кесатдилар Охунжон ака, — узумдан улуш керакдир-да.

— Ҳа, энди тушунган одамсиз-да, дедик кўзимиз билан нарвонни қидириб.

— Сизлар тушунмаганга қўясизларми, қидирганларинг бу ёқда, — дедилар нарвон турган томонни кўрсатиб.

Икки киши нарвонни олтиндай ялтиллаб турган узум томонга сурмоқчи бўлдик. Аммо бунинг иложи бўлмади.

Устоз талонга учрайвериб, «пишиб» қолганлар-да, шогирдлар улушга келишини билиб, олдиндан нарвонни бундайроқ узумнинг остига михлаб қўйган эканлар...

Сайдали ОДИЛОВ

ЭРКАК МИЛЛИАРДЕР БЎЛСА...

— Ҳаётга энди мустақил қадам қўяётган ўғлига ота қандай насиҳат беради?

— Ҳозир ота ўғилга эмас, ўғил отага насиҳат қилади.

* * *

— Ароқхўр эр ароқдан кўра кўпроқ хотинини ёқтириши мумкинми?

— Мумкин, агар хотини эрини ароқ билан доимий таъминлаб турса!

* * *

— Кулгили бўлмаган гапга кулаверадиган кишилар ҳам учраб турадими?

— Ҳа, бор. Одатда бундайларнинг ё эси паст ёки оғзи тўла тилла тиш бўлади.

* * *

— Нима учун хотинлар доим эрларининг дидини ерга уришади?

— Ҳар доим ҳам эмас. Эрининг хотин танлашдаги дидини ҳеч бир хотин ёмонлаганини эшитганмисиз?

* * *

— Нима учун докторлик диссертациялари номзодлик диссертацияларидан ёмон ёзилади?

— Чунки докторлик диссертациялари номзодлар томонидан, номзодлик диссертациялари эса докторлар томонидан ёзилади.

* * *

— Аёл эркакни миллионер қилиши мумкинми?

— Ҳа, мумкин. Агар эркак миллиардер бўлса.

* * *

— Бизда ҳам апелсин ёки банан ўсадими?

— Йўқ, бунинг иложи йўқ. Бизда фақат нарх-наво ўсади.

* * *

— Ичкиликбозлик оз бўлса-да, кишига осойишталик келтириши мумкинми?

— Ҳа-а, агар меъёридан ошиб кетса, абадий осойишталик келтириши тайин.

Тўпловчи Зафар ҒАФУРОВ

Дунё — кенг...

СВИФТНИНГ МАСЛАГИ

Бундан 260 йил бурун дублинликлар улуғ адиб Жонатан Свифт билан видолашиб, уни сўнгги манзилига кузатишган эди. Оддий диндорлар учун Свифт авлиё Патрик черковининг воизи, бироз ғалатироқ руҳоний, бева-бечораларнинг ғамхўри эди. Бошқалар, яъни маълумотли, маърифатли кишилар унинг сиймосида буюк ҳажвчи, памфлет жанрининг моҳир устаси ва ҳатто зукко сиёсатчини кўрардилар.

Орадан кўп йиллар ўтиб ўша ғалатироқ руҳоний ва ёзувчи асарларида ўз замонини жуда теран, яққол очиб бергани тўла-тўкис аён бўлди. Дунёга машҳур «Гулливернинг саёҳатлари» муаллифини бугунги кунда ҳам ўз даврининг эркин ва реалистик фикрловчи алломаси, деб бемалол айтиш мумкин. Бу фикрга адиб тўқиган хаёлий, фантастик воқеалар, қаҳрамонлар ҳечам халал бермайди, аксинча, адабий-бадиий далиллар сифатида хизмат қилади.

Бироқ Ж.Свифтни шон-шуҳрат чўққисига олиб чиққан асарлари осон яратилмаган, ҳаёт йўли, фаолияти ҳечам силлиқ кечмаган. Давомли ва азобли ғоявий, ижодий изланишлар ёзувчини беҳад оғир руҳий изтиробларга солган, инсон табиати билан боғлиқ саволлар уни умр бўйи қийнаб ўтган. Ўзига замондош бўлган маърифатпарвар адиб ва файласуфлардан фарқли ўлароқ, Свифт инсон ўзининг табиатига кўра эзгуликка мойил, деб ҳисобламаган. Афтидан, ўша ва кейинги даврларда рўй бериши кутилаётган тарихий талофатларни ҳис этгани туфайли ҳам у ҳақ бўлиб чиққанга ўхшайди. Унинг умидворликдан бир қадар холи ўй-фикрлари гўё кейинча рўй берган тарихий ҳодисаларда ўз исботини топгандек.

Жонатан Свифт тўғри ҳаёт бахтли бўлиши мушкул, бахтли ҳаёт эса тўғри бўлмайди, деган ташвишли хулосага келади. Унинг ўзи эса тўғри ҳаётни танлаган эди.

ШИШАДАГИ ЎЗГА САЙЁРАЛИК

Британиялик Барни Брум уйининг чордоғидан шиша банка топиб олди, идишнинг ичида ўзга сайёраликнинг имитацияси бор экан, деб ёзади Guardian газетаси. Идиш 1947 йилги Daily Mirror газетасига ўралган бўлган. Айнан ўша 1947 йили американинг Розуэллдаги ҳарбий ҳаво базаси номаълум учувчи объект ҳалокатга учрагани ҳақида хабар тарқатган ва дарҳол бу хабарни рад этган эди.

Брум ғалати шиша идишни сотиб олган уй-жойини таъмирлаётганда топган. Идишдаги спирт аралашмаси ичига ўзга сайёралик мавжудотнинг ўттиз сантиметрли имитацияси солиб қўйилган, мавжудотнинг тўрт бармоқли оёғига рақамли муҳр босилган.

Британияликнинг тахминича, бу шиша идиш ва унинг ичидаги мавжудот ўтган асрнинг 60-йилларида суратга олинган, америкалик ҳарбийлар томонидан топилган ўзга сайёра кемаси ҳақидаги «Розуэлл ҳодисаси» филмининг ўзига хос реклама акциясининг бир воситаси бўлган. Ушбу топилдиқ номаълум учувчи жисмлар атрофида янги шов-шувларга сабаб бўлди. Идишдаги «келгинди» филмда кўрсатилган ўзга сайёраликларга айнан ўхшаш.

НУЖ мутахассислари мазкур имитация ҳақиқий ўзга сайёралик мавжудотдан олиб ясалган нусха эканини таъкидлашмоқда. Идишни уй чордоғида бу ерда кўп йил истиқомат қилган ҳарбий қолдирган бўлиши мумкин. Гап шундаки, Барни Брум сотиб олган бу жой америка ҳарбий базасидан 45 мил узоқликда жойлашган.

УЧ ЁШЛИ ЧОПОҒОН

Ҳиндистонлик уч ёшли Будхиа Сингх Орисса штатида яшайди. У бир неча соат тўхтовсиз югура олиши билан барчани ҳайратга солди. Ташқи кўриниши билан тенгқурларидан ҳечам ажралиб турмайдиган бу гўдак яқинда олти соатда 60 километрга югуриб, ўзига хос рекорд ўрнатди.

Бунгача у 35 километрга уюштирилган марафонда ҳам иштирок этганди. Маррада кутиб туришган шифокорлар гўдакни текшириб кўришганда юраги бир зайлда ураётганини, ҳеч қандай толиқиш ёки бошқа бирор-бир ўзгариш сезилмаганини қайд этишди.

Бир йил олдин Будхианинг отаси қазо қилган, онаси эса муҳтожликдан болакайни шу ерлик савдогарга 800 рупий (18 доллар)га сотган эди. Уни сотиб олган Биранчи Дас бола тақдирида муҳим рол ўйнади — у гўдакда ғаройиб қобилият борлигини пайқади.

Уч яшар марафончининг номини Гиннеснинг Рекордлар китобига бемалол киритса бўлади, дейди Дас.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: «МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ» АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 133-49-93 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-58-55
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 136-56-48

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир Рустам МУСУРМОНОВ
Саҳифаловчилар — Байрамали МУҚИМОВ, Нодир МАМАНОВ
«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.00.
Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. А — 3953. Буюртма Г — 449. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН